

Sisekaitseakadeemia

Politsei- ja piirivalvekolledž

Katharina Arge

**TEISENE OHVRISTUMINE ISIKUVASTASTE SÜÜTEGUDE
OHVRITE ÜLEKUULAMISTEL**

Lõputöö

Juhendaja:

Riina Kroonberg, MA

Tallinn 2022

ANNOTATSIOON

Kolledž/instituut: Politsei- ja piirivalvekolledž	Kaitsmise kuu ja aasta: juuni 2022
Töö pealkiri eesti keeles: Teisene ohvristumine isikuvastaste süütegude ülekuulamistel	
Töö pealkiri võõrkeeles: Secondary victimization during interrogations of offenses against the person	
<p>Lühikokkuvõte: Lõputöö on kirjutatud teemal “Teisene ohvristumine isikuvastaste süütegude ülekuulamistel”. Lõputöö on kirjutatud eesti keeles, eesti- ja inglisekeelse kokkuvõttega. Töö koosneb 54-st leheküljest, millele lisandub 9 joonist. Lõputöö koostamisel on kasutatud 43 erinevat eesti- ja inglisekeelset allikat, millele on tekstit viidatud. Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada kuidas saaks isikuvastaste süütegude ohvrite ülekuulamisel politseiametnike poolt tekitatud võimalikku teisest ohvristumist vältida. Lõputöö koosneb kahest peatükist. Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimeses peatükis antakse ülevaade, mis on teisene ohvristumine ja millised menetleja tegevused seda põhjustavad. Tuuakse välja, milline peaks olema ülekuulamise taktika ja suhtlemine vägivaldaohvritega, ning milline on teiste riikide praktika seoses teisese ohvristumisega. Teises peatükis esitletakse empiirilise uuringu tulemusi, tehakse järeldusi ja ettepanekuid. Empiirilise uuringu uurimisstrateegiaks on ülevaateuurimus, andmekogumismeetodiks on ankeetküsitlus, valimisse kuuluvad isikuvastaste süütegude menetlejad kõigist neljast prefektuurist. Teoreetilistele allikatele ja ankeetküsitluse vastuste analüüsile tuginedes, tõi autor välja millised menetleja tegevused põhjustavad teisest ohvristumist, kui teadlikud on menteljad teisese ohvristumise teemal ja pakkus välja lahendusi kuidas leevendada teisest ohvristumist isikuvastaste süütegude ülekuulamistel.</p>	
Lisad: Puuduvad	
Võtmesõnad: teisene ohvristumine, isikuvastaste süüteod, ohvrid, ülekuulamine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: secondary victimization, offenses against a person, victims, interrogation	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
Töö autor: Katharina Arge	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri: (digitaalselt allkirjastatud)	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Riina Kroonberg	Allkiri: (digitaalselt allkirjastatud)
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor/instituudi juhataja: Kalvi Almosen	Allkiri: (digitaalselt allkirjastatud)

SISUKORD

ANNOTATSIOON	2
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD.....	7
1.1. Teisese ohvristumise definitsioon ja problemaatika avamine	7
1.2. Teisest ohvristumist põhjustavad menetleja tegevused ohvri ülekuulamisel ja menetleja suhtumises ohvrise	9
1.3. Ülekuulamise taktika	14
1.4. Ohvrit toetavad praktikad teistes riikides	22
2. EMPIIRILINE UURING	24
2.1. Uuringu meetodid, protsess ja valim	24
2.2. Uuringu tulemused.....	25
2.3. Järeldused ja ettepanekud	37
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY	42
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	43
TABELITE JA JOONISTE LOETELU	49
Lisa 1. Isikuvastaste süütegude menetlejate ankeetküsitlus ohvrite ülekuulamisel teisese ohvristumisega seondult.....	50

SISSEJUHATUS

Teisene ohvristumine toimub siis, kui ohver elab korduvalt läbi ebameeldivusi mitte kuriteo otsese tagajärje tõttu, vaid selle tõttu, kuidas institutsioonid ja teised isikud ohvriga käituvad. Teisest ohvristumist võib põhjustada näiteks ohvri korduv kokkupuude vägivaldsejaga, korduv ülekuulamine samade faktide kohta, sobimatu keelekasutus või tundetute kommentaaride tegemine kõigi ohvritega kokku puutuvate isikute poolt (European Institute for Gender Equality, 2021). Kuna kõige sagedamini toimub ohvri esimene kontakt õiguskaitseasutustest just politseiga, siis on oluline leida võimalusi politseiasutustes teisese ohvristumise vältimiseks. Esmane kokkupuude politseiga on väga olulise tähtsusega ohvri toimetuleku ja taastumise seisukohalt, seetõttu peaks politseinike väljaõpe hõlmama ka ohvrite vajaduste mõistmist ja empaatilisust. Parem kontakt ohvriga ja ohvri kiirem taastumine kuriteoga põhjustatud traumast võib aidata kaasa efektiivsemale menetlusele. Positiivselt meelestatud ja võimalikult vähe traumeeritud ohver annab rohkem infot ja on parem tunnistaja. Kui politseinike väljaõpe on ohvriga suhtlemise osas puudulik, kannatavad selle all ohvri rahulolu ja kindlustunne, mis vähendab ohvri tahet osaleda kriminaalõigusprotsessis (Centre for International Crime Prevention, 1999, lk 57).

Teema aktuaalsust kinnitavad siseriiklikud arengukavad ja uuringud. Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukava aastateks 2019 - 2022 kriminaalpoliitika valdkonna alaeesmärgiks on erikohtlemise tagamine ning teisese ohvristumise vältimine. Meetme eesmärk on tagada menetlusosaliste kohtlemine vastavalt nende erivajadustele ja menetluse raames vältida uute kannatuste põhjustamist (Justiitsministeerium, 2017, lk 24).

Teisese ohvristumise vältimist on rõhutanud ka Siseturvalisuse arengukava 2020-2030. Arengukava üks tegevussuund on tagada vägivaldaohvrite terviklik abistamine, lähtudes individuaalsetest vajadustest, inimväärikusest ja võrdse kohtlemise põhimõtetest. Eesmärk on korraldada vägivaldaohvri aitamine kannatanu ja spetsialistide koostöös, keskendudes kannatanu heaolule ja turvalisusele (Siseministeerium, 2021, lk 22).

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse RAKE poolt koostatud „Kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuring“ toob välja, et kitsaskohaks on raskemate kuritegude tõttu kannatanute rühm, keda ei ümbritse alati toetavate lähedaste ring ja kes ei pruugi ise osata abi küsida. Kuriteo menetlemisega seotud võrdlemisi keerulist teavet on ohvritel

raske mõista. Seda võib takistada ohvri vaimne seisund, suhtlemine võõra inimesega, ametlik õhkkond ja keeruline ametikeel. Kui ohvril pole lähedasi, kes teda aitaks ning tal puudub teave oma kriminaalasja menetleja kohta või ta ei julge menetleja poole pöörduda, siis on ohvril raske oma juhtumi arenguga kursis olla. (Espenberg, *et al.*, 2017, lk 18).

Teemat on ka rahvusvaheliselt uuritud. European Crime Prevention Network sekretariaadi poolt on koostatud uuring, milles antakse ülevaade teadmistest ja praktikatest erinevates riikides teisese ohvristumise teemal. Uuringu tulemusel leiti, et kõige olulisem roll teisese ohvristumise ärahoidmiseks on politseil, kuna enamasti puutub esimesena ohvriga kokku politseiametnik, kes viib ohvriga läbi mitmeid erinevaid toiminguid. (European Crime Prevention Network sekretariaat, 2016, lk 28).

Töö on uudne, sest teisese ohvristumise teemal ei ole sellise vaatenurga alt varasemalt töid kirjutatud. Sarnasel teemal on kirjutanud magistritöö Kertu Parts „Teisene ohvristumine Eesti kriminaalmenetluses“ aastal 2018, kus autor keskendub sellele, millisel määral esineb kriminaalmenetluses kannatanute teisest ohvristumist (2018, lk 5). Antud lõputöö lisaväärtus seisneb selles, et keskendutakse just uurimistoimingutest politseiametnike poolt vägivallaohvrite ülekuulamisele, mis on kitsam ja spetsiifilisem ja annab uudse nurga antud lõputööle.

Lõputöö uurimisprobleem: Kuidas saaksid isikuvastaste süütegude menetlejad ülekuulamises minimeerida ohvrite teisest ohvristumist?

Lõputöö uurimisküsimused:

1. Millised teisese ohvristumise tunnused esinevad isikuvastaste süütegude ohvritel ülekuulamisel?
2. Millised menetleja tegevused põhjustavad isikuvastaste süütegude ohvrites teisest ohvristumist?
3. Milliseid olulisi muutusi peaks tegema politseiametnike ülekuulamise taktikas ja suhtlemises, et vältida teisese ohvristumist?

Lõputöö eesmärk on välja selgitada kuidas saaks isikuvastaste süütegude ohvrite ülekuulamisel politseiametnike poolt tekitatud võimalikku teisest ohvristumist vältida.

Lõputöö eesmärgist tulenevalt seatakse **3 uurimisülesannet**:

1. Teoreetiliste allikate analüüsimise tulemusel selgitada välja isikuvastaste süütegude ohvrite ülekuulamisel esinevad teisese ohvristumise indikaatorid, mida tuleks vältida
2. Kaardistada isikuvastaste süütegude ohvrite ülekuulamise ajal menetlejate domineerivamad käitumiselemendid, mis võivad põhjustada teisest ohvristumist.
3. Teooria ja empiirilise uuringu võrdluste põhjal teha järeldusi ja pakkuda välja lahendused kuidas vältida teisest ohvristumist politsei menetlejate poolt.

Töös antakse ülevaade erinevatest teadusallikatest ning viiakse läbi ankeetküsitlus. Lõputöö eesmärgi täitmiseks viiakse läbi kvantitatiivne empiiriline uuring (Hirsjärvi, et al., 2004, lk 131). Andmekogumise meetodina viiakse läbi küsitlus (Hirsjärvi, et al., 2004, lk 179). Standardiseeritud kogutud andmeid töödeldakse kvalitatiivse uurimismeetodi abil (Hirsjärvi, et al., 2004, lk 180). Valimi moodustamiseks kasutati ettekavatsetud valimi põhimõtet. Antud valimi puhul valib valimi liikmed uurija ise, lähtudes oma teadmistest (Õunapuu, 2014, lk 143). Uurimuse käigus edastab autor küsitluse Põhja, Lõuna, Ida ja Lääne prefektuuri isikuvastaste süütegude menetlejatele ning analüüsib nende vastuseid.

Lõputöö koosneb kahest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimeses peatükis antakse ülevaade, mis on teisene ohvristumine ja millised menetleja tegevused seda põhjustavad. Tuuakse välja, milline peaks olema ülekuulamise taktika ja suhtlemine vägivaldaohvritega, ning milline on teiste riikide praktika seoses teisese ohvristumisega. Teises peatükis esitletakse empiirilise uuringu tulemusi, tehakse järeldusi ja ettepanekuid.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Teisese ohvristumise definitsioon ja problemaatika avamine

Alapeatükis antakse ülevaade mis on teisene ohvristumine, ning milline on isikuvastaste süütegude olukord Eestis.

Ohver, kriminaalmenetluse seadustiku kontekstis kannatanu, § 37 lg 1 sätestatult, on füüsiline või juriidiline isik, kelle õigushüve on tema vastu suunatud kuriteoga või süüvõimetu isiku õigusvastase teoga vahetult kahjustatud. Füüsiline isik on kannatanu ka juhul, kui kuriteo või süüvõimetu isiku õigusvastase teoga on põhjustatud tema lähedase surm ja talle on surma tagajärjel kahju tekkinud. Antud paragrahvi lõige 3 sätestab, et menetlustoimingus kohaldatakse kannatanule tunnistaja kohta sätestatut (Kriminaalmenetlus seadustik, 2003). Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL sätestab, et kuriteoohver on füüsiline isik, kes on kannatanud kahju, sealhulgas füüsilist, vaimset või emotsionaalset kahju, mille on otseselt põhjustanud kuritegu. Samuti on ohver selle isiku pereliige, kelle surma kuritegu otseselt põhjustas, ja kes on selle isiku surma tagajärjel kahju kannatanud. Pereliige on näiteks ohvri abikaasa, lähisugulane, õde-vend ja ülalpeetavad (Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 2012).

Teadusharu, milleks on viktimoloogia, uurib kõike ohvriga seonduvat nagu näiteks kuriteoohvriks sattumist, ohvri kaitset ja õigusi, jms (Traat, 2010, lk 149). Viktimatsioon ehk ohvristumine liigitub kahte rühma. Primaarne ehk esmane viktimatsioon ja sekundaare ehk teisene viktimatsioon. Esmase viktimatsiooni puhul on tegemist otsese sattumisega kuriteo ohvriks. Kriminaalmenetluse vaates osutumine kannatanuks, kelle vastu kuritegu oli suunatud. Teises viktimatsiooni puhul on tegemist kriminaalõigussüsteemis ohvrile tarbetute kannatuste ja ebaseaduslike põhjustamisega (Traat, 2010, lk 157-158).

Teaduskirjanduses on teisest ohvristumist mõtestatud järgmiselt. Teisene ohvristumine on ohvri emotsionaalsed kannatused või psühholoogiline stress pärast esmast kuriteo ohvriks langemist, mis on põhjustatud kas piiratud osalemisest ja vähenenud rollist juriidilistes otsustusprotsessides või kriminaalõigussüsteemi spetsialistide või sotsiaalteenuste osutajate diskrimineerimisest ja ohvrisüüdistamisest (Blasdell, *et al.*, 2021, pp. 23). Teiseseks

ohvristumiseks nimetatakse politsei ja kohtute negatiivse reaktsiooni tõttu ohvri kannatuste suurendamist. Ohvrid võivad olla väga tundlikud nende arvates tundetu või hoolimatu ametnike käitumise suhtes ja võivad seda võtta väga isiklikult (Wemmers, 1996, pp. 20). Teisene ohvristumine toimub kui ohver on sunnitud uurimis- ja ülekuulamise protsessi kaudu uuesti läbi elama esialgset traumat. Uurijad peavad teadvustama, et protsessid, mis nende jaoks on igapäeva osa, võib ohvri jaoks olla traumeeriv ja elumuutev kogemus (Schafer & Navarro, 2016, pp. 63-64). Teisene viktimsatsioon on trauma, mida ohvrid kogevad peale vägistamise üleelamist. See väljendub süüdistamise, häbistamise ja negatiivse kohtlemise tagajärjel. On võimalik, et ohvrid kogevad teisest ohvristumist sõprade, perekonna, meditsiini- ja sotsiaaltöötajate poolt, siis sageli on põhjustajaks ikkagi politseiametnikud ja kohtud (Renzetti & Edleson, 2008, 631).

Teisene ohvristumine on tõsine probleem, sest võib ohvrit traumeerida erinevatel tasanditel. Lisaks esmasest ohvristumisest põhjustatud vaimsetele kannatustele võib teisene ohvristumine kriminaalmenetluse käigus mõjutada negatiivselt ka teisi psühholoogilisi näitajaid. Näiteks ohvri enesehinnang, usk tulevikku, usaldus õigussüsteemi vastu (Orth, 2002, pp. 314). Teisese ohvristumise puhul ei ole tegemist lihtsalt haavatava ohvri klassi halva kohtlemisega, vaid see toob kaasa ka nende ohvrite halva tervise ja õiguslikud tulemused. Ohvritel on suurem kalduvus langeda depressiooni või teha enesetapp. Samuti on ohvrite seas suurenenud süütunne ja enese süüdistamine (Hunter, 2019, lk 49-50). Teisene ohvristumine võib väljenduda ohvritel erinevatel tasanditel. Probleemid võivad tekkida füüsilisetervisega ja vaimsetervisega. Mõned ohvrid isoleerivad end ümbritsevast pärast nendega juhtunut. Ohvriks langemise tõttu suurenenud stressitase võib põhjustada traumajärgse stressihäire kui seda õigel ajal ei ravita. Probleemiks võib saada ka paranoia. Inimesel kaob usaldus, hullemal juhul võib usaldus kaduda ka perekonna, sõprade ja kolleegide vastu (Cronje & Zietsman, 2009, pp. 77).

McQueen (2021, pp. 4-5) intervjuudest selgus, et paljud osalejad on kaotanud usalduse politsei ja kohtusüsteemi vastu pärast seda, kui neid ei usutud. Suur osa osalejatest kaotas usalduse, sest neile tundus, et politsei ei hooli neist kui üksikisikutest või et politseil on liiga palju muid asju, millega tegeleda. See usalduse kaotus pani ohvrid tundma, et muudes olukordades pole mõtet politseilt abi otsida. Osad osalenud kogesid ka hiljem vägivalda ja ei teatanud sellest politseile, sest eelmisel korral neid ei usutud, ning nad kartsid, et see juhtub ka sel korral. Kõik osalejad teatasid, et politsei poolt nende mitte uskumine mõjutas neid isiklikult. Paljud märkisid, et see mõjutas nende heaolu ja tekitas tunde, nagu oleks osa neist kadunud või ära

võetud. Osalenud naised kirjeldasid, et kaotasid endasse usu ning nende enesehinnang ja enesekindlus langesid, sest politsei ei uskunud, mis nendega juhtus.

Teisene ohvristumine on kriminaalõigussüsteemis murekohaks ja selle tekkimist tuleks igal juhul vältida. Teisese ohvristumise eelduseks on juba varasem ohvriks langemine ja kokkupuude kriminaalõigussüsteemiga. Teisest ohvristumist kogenud ohver võib kaotada usu politseisse ja kogu õigussüsteemi, lisaks võib ohvril tekkida erinevaid probleeme nii füüsilise kui vaimsetervisega. Halva kogemuse läbi elamine võib põhjustada olukorra, kus ohver ei otsi enam politseilt abi, sest kardab, et teda taaskord ei usuta. See kinnitab, et politseinikel on väga oluline roll teisese ohvristumise vastases võitluses.

1.2. Teisest ohvristumist põhjustavad menetleja tegevused ohvri ülekuulamisel ja menetleja suhtumises ohvrisesse

Alapeatükis antakse ülevaade, millised menetleja tegevused võivad ohvrites tekitada teisest ohvristumist ning kuidas oleks neid tegevusi võimalik vältida. Samuti mis võib mõjutada menetlejate suhtumist ohvrisesse.

Enamike ohvrite esmane kontakt on patrullametnikuga. See on esimene paljudest kordadest, mil ohvril palutakse kirjeldada temaga juhtunut. Edasi hakkab juhtunut uurima ja otsuseid tegema vastav politseimenetleja. Menetlejal on menetluse läbiviimises väga suur kaalutusõigus, mis võib ohvreid hakata häirima (Campbell, 2008, pp. 703-704). Ohvril võib tekkida tunne, et menetleja teeb ebaõiglaseid otsuseid.

Ohvrid hindavad politseiniku suhtlemisviisis nelja kriteeriumi, milleks on (Espenberg, *et al.*, 2017, lk 9):

- austus;
- usaldusväärsus;
- neutraalsus;
- hääletoon.

Ohvrite ülekuulamisel on oluline tekitada turvaline ja usaldusväärne õhkkond, et julgustada ohvreid rääkima (Ministry of Justice, 2011, pp. 42). Menetlejate viis küsimusi esitada võib varieeruda. See võib positiivselt või negatiivselt mõjutada nii ohvreid kui ka nende hilisemaid ütlusi. Menetleja käitumine ohvriga mõjutab ohvri suhtumist nende vahelisse suhtlusesse ning kui palju ohver julgeb ennast avada ja juhtunust ausalt rääkida. Ohvri ja menetleja vaheline läbisaamine ja usaldus võib mõjutada kogu juhtumi kvaliteeti ja lõpliku otsust (Patterson, 2012, pp. 1351). Ülekuulamise läbi viimisel on oluline menetlejal jälgida eeltoodud kriteeriume: austus, usaldusväärsus, neutraalsus ja hääletoon.

Austust ohvri suhtes saab menetleja väljendada mitmeti. Näiteks austada ohvri soovi võtta ülekuulamisel aega, soovi saada toetust ja lohutust. Pattersoni (2012, pp. 1357-1363) uuringus selgus, ülekuulamisprotsessiga rahule jäänud ohvrite ülekuulamistel, alustasid menetlejad ohvri ülekuulamist nende lohutamise ja löid ohvriga enne küsimuste esitamist suhte. Isikuvastased süüteod, eriti just seksuaalkuritegude puhul nagu näiteks vägistamine, jätavad ohvri sageli haavatavaks. Turvalise keskkonna loomiseks vajab ohver, et menetlejad, kes teda üle kuulavad erineksid kurjategijast. Sellepärast on oluline menetlejal luua ohvriga enne küsitlemist kontakt, et aidata ohvril end turvaliselt tund. Ohvrite sõnul on ohvri heaoluga arvestamine ja ohvri tempos ülekuulamise läbiviimine olulised, sest aitavad neil paremini juhtunu detaile meelde tuletada. Hoolitsedes ohvri emotsionaalse heaolu eest ja vajadusel ülekuulamise tempot aeglustades, aitab menetleja ohvril ülekuulamine läbi elada võimalikult vähe traumeerivalt. Kuna seksuaalkuritegude puhul on ohvrile väga traumeeriv kogu juhtunut uuesti meenutada ja sellest rääkida, siis on menetleja poolne tugi oluline nii ohvri heaolu jaoks kui ka parema teabe kogumise eesmärgil.

Teiseks ohvrite jaoks oluliseks faktiks on menetleja usaldusväärsus, mis võib väljenduda selles kui palju ohver ennast menetlejale avab. Selleks, et ennast avada, vajab, et teda usutakse ja toetatakse. Ohvrite sõnul tunnevad nad, et neid usutakse läbi selle kuidas menetlejad end väljendavad. Näiteks kui menetlejad ütlesid ohvrile, et nad usuvad teda ja jagasid temaga infot kurjategija kohta, siis tundsid ohvrid, et menetlejad usuvad neid. Ohvrid tundsid, et neid usutakse kui menetlejad suhtusid temasse kaastundlikult ja tegid pingutusi kurjategija leidmiseks. See tekitab ohvris tunde, et ta ei pea tõestama seda mis temaga juhtus. Erinevad viisid kuidas menetlejad ohvritele oma umbusaldust nende lugude suhtes väljendasid. Esiteks on näiteid menetlejatest, kes ütlesid ohvrile otse välja, et nad ei usu teda ja tema lugu juhtunust.

Samuti käitused mõned menetlejad ohvriga süüdistavalt juba ülekuulamise alguses. See tekitab ohvrites tunde nagu neid ei usutaks (Patterson, 2012, pp. 1360-1361).

Hea ja turvalise kontakti loomises mängib rolli ka menetleja küsimuste esitamise kiirus ja toon. Ohvriga rahulikult vestlemine võib aidata ohvril rahuneda ja tugevdab ohvri ja menetleja vahelist usaldust. Ohvriga vestlemise toon peaks olema mõistev ja julgustav, mis tekitab ohvrites tunde, et ta on menetlejate poolt kaitstud. Kui menetleja käitub vastupidiselt, on ründav, ülbe ja pealiskaudne, tekitab see ohvris tunde nagu temaga juhtunu ei ole oluline ja võib panna ta endasse sulguma. Samuti menetleja poolt küsimuste esitamine kiirustatult ja jõuliselt võib ohvris tekitada tunde, mis meenutab tema esmast ohvristumist. See võib omakorda tekitada raskusi juhtunust rääkimisel (Patterson, 2012, pp. 1358-1360).

Lisaks neljale suhtlemis kriteeriumile on veel erinevaid menetluslike ja menetlusväliseid tegureid, mis võivad kuriteohvritele kannatusi põhjustada. Neist ülekuulamisega seonduvad tegurid on järgmised (Justiitsministeerium, 2012, lk 24-25):

- küsitlemine politseiuurija poolt, vajadus korduvalt ütlusi anda;
- ametnike mittetoetav suhtumine;
- ebavõrdne kohtlemine.

Ohvrit küsitletakse kuriteo elementide kohta nii politseiuurija kui ka prokuröri poolt, et kontrollida ohvrite ütluste järjepidevust. See võib olla ohvritele emotsionaalselt häiriv (Campbell, 2008, pp 704). Mõnede juhtumite puhul küsisid menetlejad ühe ülekuulamise käigus ohvrilt sama küsimust korduvalt, mis samuti tekitab ohvris ebamugavust (Patterson, 2012, pp. 1361).

Sageli hindavad ohvrid politseid koostöövõimetuks. Kõige sagedasem probleem, mida ohvrid kogevad on politsei poolse osavõtliku suhtumise puudumine ohvritesse, kes on kogenud kuriteost põhjustatud vaimset, füüsilist või moraalselt pinget (Bharmal & Batthini, 2015, pp. 35). Näited ametnike mittetoetavast suhtumisest ülekuulamisel: politseiametnik keeldub uurimise alustamisest, sest ohver on seksitöötaja või uurib detailselt ohvri seksuaalset ajalugu, kuna ta on noor üliõpilane (Hunter, 2019, lk 49-50). Näiteks annavad politseiametnikud soovitusi ohvril avaldust mitte esitada ning seavad kahtluse alla ohvri valikud ja varasema seksuaalajaloo, selline käitumine traumeerib ohvreid (Laxminarayan, 2013, pp. 155).

Seksuaalkuriteo ohvrite sõnul nende jaoks eriti traumeerivad küsimused, mis puudutavad seda, mida nad rünnaku ajal seljas kandsid, milline on nende varasem seksuaalajalugu ning kuidas nad rünnakule reageerisid (Campbell, 2008, pp 704). Politseiametnik võib põhjustada ohvrile teisest ohvristumist kui ta viitab ohvri süüle või viitab sellele, et ohver oma tegevusega aitas kaasa temaga juhtunule. Näiteks küsimused ohvri riietuse kohta, alkoholi ja narkootikumide tarvitamise kohta, selle kohta miks ta viibis kohas kus ta vägistati, kui palju osutas ohver vastupanu, kas ohvril on eelnevat seksuaalset kokkupuudet ründajaga (Renzetti & Edleson, 2008, 631). Ohvri ülekuulamisel tuleb vältida küsimusi tema eelneva seksuaalajaloo kohta. Kui on olulisi fakte, mis on meditsiinitöötajate poolt jäänud kontrollimata, siis on oluline läheneda sellele teemale rahulikult ja ettevaatlikult. Ohvrile tuleb selgitada, miks see tegevus on oluline ja millist informatsiooni sellest saab. Nii on ohvril lihtsam mõista ja protsess on talle vähem traumeeriv (Battelle Law and Justice Study Center, 1978. pp. 19).

Ametnike ebavõrdne kohtlemine väljendub olukorras, kus ohver ei pruugi menetleja arvates olla piisavalt usaldusväärne tunnistaja. Sellepärast ei pruugita alustada menetlust, kui ametnik ei usu, et ohver on usaldusväärne tunnistaja, isegi kui ta usub, et ohver räägib tõtt. Ohvri usaldusväärsetust võivad mõjutada erinevad aspektid. Esiteks vähendab ohvri usaldusväärsetust tema vanus. Nooremaid ohvreid peetakse pigem vähem usaldusväärseteks kui vanemaid ohvreid. Teiseks määrajaks on rass. Usaldusväärsemad ohvrid on valge nahavärviga ja vähem usaldusväärsete rassilistesse vähemustesse kuuluvad ohvrid. Kolmandaks teguriks on juhtumi rassiline koosseis. Suurema tõenäosusega võetakse menetlusse juhtumid, kus valge nahavärviga ohvrit ründab tumeda nahavärviga kurjategija (Patterson, 2012, pp. 1350). Hoolimata inimese vanusest, nahavärvist või rollist teatud juhtumid, peab menetleja jääma neutraalseks ja hoiduma eelarvamustest.

Võib juhtuda olukordi, kus selle asemel, et saada politseiametnikelt, tervishoiutöötajatelt ja vaimse tervise spetsialistidelt vajalikku abi, seisavad vägivalda ohvrid silmitsi kohtuotsuse, süüdistuse ja häbiga (Laxminarayan, 2013, pp. 155). Ametnike suhtumist võivad mõjutada müüdid ja varasemad kogemused sarnaste juhtumitega (Hunter, 2019, lk 49-50). Uuringud on näidanud, et nagu ka ühiskonnas üldiselt, on politseiametnikel ohvrite suhtes teatud eeldused. Näiteks kuidas ohvrid peale ohvristumist käituma peaksid ja milliseid emotsioone nad peaksid välja näitama. Sellised eeldused loovad ametnikus eelarvamused ohvri staatuse kohta ja selle kohta, kuidas ohvriks langenud inimene käituma peaks (Blasdell, *et al.*, 2021, lk 50). Politseiametnikud võivad näidata vähem kaastunnet ohvrite osas, kes ei sobitu tüüpilise ohvri

malli. Tüüpilise ohvri kuvand eeldab, et ohver teatab oma juhtunust viivitamatult, käitub ülekuulamisele häiritult, ohvrit vägistab talle võõras isik, ohver sai juhtumist kehavigastusi (Renzetti & Edleson, 2008, pp. 631).

Politseipoolne suhtumine ja ametnike hoiakud on vägivallaohvritega suheldes kriitilise tähtsusega. Positiivsete hoiakutega on politseil võimalus vägivalla olukordi leevendada. Näiteks ohvrit kaitstes ja talle vajalikku tuge pakkudes. Läbi negatiivsete hoiakute võivad ametnikud mõjutada ohvri soovi tulevikus jätta abi kutsumata (Logan, et al., 2006, pp 1365). Uurija esmamuljet juhtumi kohta mõjutavad uurija hoiakud, varasem töökogemus ja reaktsioon antud juhtumisele. Olenemata asjaoludest, mille tõttu antud isik ohvriks langes, peab uurija vältima eelduste tegemist. Tuleb olla objektiivne ja ei tohi tugineda eelarvamustel (Battelle Law and Justice Study Center, 1978. pp. 17).

Ametnikud ei pruugi ise tajuda enda negatiivset mõju. On leitud mitmeid põhjuseid, miks ametnikud enesele teadmata ohvreid täiendavalt ohvrivad. Esiteks, on kõrvaltvaatajal lihtsam süüdistada ohvrit. Nii käitudes väldib ta ebamugavust, mis kaasneb olukorra analüüsimisega. Teiseks, tekib ametnikul ettekujutus, et ohvrid väärivad asju, mis nendega juhtuvad. Kolmandaks, menetleja on kursis sündmustega, mis viisid kuriteoni, siis suudab ta leida ohvri käitumisest asjaolusid, mis toetavad ohvri süüid (Espenberg, *et al.*, 2017, lk 10). Ka ametnik on inimene ja ei pruugi jääda alati erapooletuks, väga oluline on jääda neutraalseks ja näha laiemat pilti. Nii tagab menetleja ohvri heaolu ja vähese traumeerituse.

Ohvrites võivad teisest ohvrustumist põhjustada mitmed tegevused, mida menetleja ülekuulamisele teeb. Korduv küsitlemine, viis kuidas ja mida küsitakse. Menetleja hääletoon ja usaldusväärsus. Menetleja mittetoetav ja ebavõrdne kohtlemine. Esmapilgul võivad osad põhjused tunduda pigem lihtsakoelised ja vähe murettekitavad, näiteks menetleja kasutatav hääletoon. On siiski tegemist olulise mõjutajaga. Jõuline hääletoon võib külvata ohvris hirmu ja tekitada temas reaktsiooni ennast menetlejale mitte avada. Menetleja poolt on oluline kohelda kõiki ohvreid võrdselt ja toetavalt. Kuna ohvrid on läbielanud nende jaoks traumeeriva sündmuse, tuleb nendega suhelda rahulikult ja võttes aega, et nad harjuks ja avaneks. Menetlejad ei pruugi ise tajuda, et nad põhjustavad ohvris trauma. Nende eelarvamused võivad olla tingitud varasematest kogemustest, müütidest ja eelarvamustest, milline tüüpiline ohver olema peab. Menetleja eesmärk peab olema lisaks juhtunu väljaselgitamisele ka ohvri heaolu tagamine. Nii väldib ta ohvrile liigsete kannatuste põhjustamist.

1.3. Ülekuulamise taktika

Ülekuulamisel on väga oluline eelnev planeerimine. Tuleb seada kindlad eesmärgid, et kätte saada menetluseks vajalik informatsioon, ning paika panna tehnikad, mis on ohvri jaoks kõige vähem traumeerivad. Näiteks otsustada kus ja millal ülekuulamine aset leiab, kas on vajadus ülekuulamine videosalvestada või kutsuda ülekuulamisele mõni spetsialist või ohvriabitöötaja (Ministry of Justice, 2011, pp. 53). Oluline on mõelda läbi, millist informatsiooni on vaja ülekuulamisega koguda. Kriminaalmenetluse seadustiku § 63 p 1-4 loetleb tõendamiseseme asjaolud, mis on vaja selgeks teha, et saaks öelda, et kuritegu on toimepandud. Tõendamiseseme asjaolud on järgmised (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003):

- 1) kuriteo toimepanemise aeg, koht ja viis ning muud kuriteo tehioolud;
- 2) kuriteokoosseis;
- 3) kuriteo toimepannud isiku süü;
- 4) kuriteo toimepannud isikut iseloomustavad andmed ja muud tema vastutust mõjutavad asjaolud.

Eesti õigussüsteemis, kannatanu ülekuulamisel järgitakse kriminaalmenetluse seaduses ettenähtud sätteid, mis käivad tunnistaja ülekuulamise kohta. Sellepärast, et kannatanu ja tunnistaja menetlusseisundid on sarnased, ning võimaldavad kasutada samalaadseid taktikavõtteid. Kuid siiski on kannatanu ülekuulamisel oma erinevused. Kannatanu on kuriteost mingil määral kahju saanud. See mõjutab kannatanut, kuidas ta juhtunut tajus ja kuidas juhtunu talle meelde jäi. Kannatanu tajumisvõimele avaldavad mõju hirm ja erutus, sündmuse ootamatus, talle tekitatud moraalne või füüsiline kahju, samuti kas kannatanu elu oli hädaohus. Tajuvigade tõttu võib ohver suurendada kuriteo ohtlikust või hoopis vastupidi unustada kuriteo olulised üksikasjad. Võrreldes tunnistajaga on kannatanu olnud otseses kokkupuutes kurjategijaga ja annab selle tõttu detailsemaid ütlusi. Kannatanu võib anda tunnistajast detailsemaid ütlusi süüdlase välimuse, kuriteotoimepanemise vahendi, tekitatud kahju iseloomu ja suuruse kohta (Lindmäe, 1995, lk 38-39).

Menetleja peab analüüsima ohvri psüühiliste üleelamiste sügavust, sest see võib segada ohvri täielike ja usaldusväärsete ütluste andmist, eriti vahetult pärast kuriteo toimepanemist. Võimalusel tuleks anda ohvrile aega end koguda, et uue ja hirmutava olukorraga harjuda. Kui see võimalik pole, siis arvestada kordusülekuulamise võimalusega, sest ohvri seisund võib

oluliselt mõjutada esmast ülekuulamist. Kordusülekuulamise puhul tuleb arvestada, et mida rohkem ohvrit samade asjaolude kohta üle kuulata, seda vähem mäletab ta tegelikku sündmust ja rohkem seda mis ta ise eelmisel ülekuulamisel rääkis. Samuti on ohvri mitu korda ülekuulamine ohvri jaoks traumeeriv. (Kergandberg & Sillaots, 2006, lk 268-269). Enne ülekuulamise läbiviimist on oluline teha eeltöö ja teha kindlaks ega ohver ei vaja erikohtlemist. Kriminaalmenetluse seadustiku § 37² lg 1-3 selgitab, kuidas hinnata füüsilisest isikust kannatanu individuaalset kaitsevajadust. Esiteks, on menetleja kohustatud hindama, kas kannatanul esineb asjaolusid, mis annavad aluse arvata, et füüsilisest isikust kannatanu vajab kriminaalmenetluses erikohtlemist ja kaitset. Teiseks, võetakse hindamisel arvesse kannatanu isikuomadusi, kuriteo raskust ja laadi, kahtlustatava isikut, kuriteo toimepanemise asjaolusid ja kannatanule tekitatud kahju. Kolmandaks, hindamise tulemusel otsustatakse, milliseid kannatanu turvalisust tagavaid võimalusi on võimalik kasutada, samuti seda, kas ülekuulamine tuleb läbi viia kannatanu erivajadustele kohandatud ruumis, eriliste kaitsevajadustega kannatanu ülekuulamiseks koolitatud spetsialisti poolt või tema osalusel või võimaluse korral kogu menetluse jooksul sama isiku poolt (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003).

Samuti uurida kas ohver soovib, et tema ülekuulamist viib läbi temaga samast soost isik. Ohvrid ei soovi mõnikord anda detailseid ütlusi või muudavad mingeid juhtunu detaile, sest nad tunnevad juhtunu osas häbi. Näiteks naised, kes on langenud vägistamise ohvriks, ei soovi rääkida oma intiimelust ja vägistamise üksikasjadest, sest nad tunnevad piinlikust. Selleks, et ohvril oleks mugavam sellistest teemadest rääkida on oluline võimaldada ohvrile, et tema ülekuulamist viiks läbi temaga samast soost isik (Lindmäe, 1995, lk 39). See on kriminaalmenetluse seadustiku § 38 lg 11 kohaselt üks kannatanu õiguseid (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003).

Alustades ülekuulamist tutvustab ametnik end ohvrile ning selgitab talle, millega seoses ta on ülekuulamisele kutsutud. Ohvrit hoiatatakse vale ütluste andmise eest. Tagamaks, et see ohvrit ei ehmataks, tuleb rõhutada, et vale ütluste andmise eest hoiatatakse igat kannatanut või tunnistajat ning hoiatamist nõuab kriminaalmenetluse seadus. Seejärel küsib ametnik ohvrit vajalikud isikuandmed. Siinkohal ei maksa piirduda ainult protokollis nõutavaga. Võib küsida täpsustavaid küsimusi näiteks ohvri hariduse või töö kohta. Eesmärgiga õppida ohvrit paremini tundma ja luua temaga tugevam suhtluskontakt. Ülekuulamise esimeses etapis saab ohver ametnikust esmase mulje. Ametniku poolt on oluline teha pingutusi, et äratada ohvril tema suhtes usaldust ja lugupidamist. Samuti aitab kõrvalistel teemadel rääkimine ohvril paremini

ülekuulamise sisse elada, eriti kui tema jaoks on antud ülekuulamine esmakordne ja hirmutav. Järgmiseks teeb ametnik kindlaks kuidas tunneb ohver isikuid, kelle kohta ta ütlushi annab. Nendeks isikuteks on kahtlustatav, kannatanu ja ka tunnistaja. Selgitada välja mitte ainult faktid, kes need isikud ohvri jaoks on, vaid uurida sisulisemalt, millised on nende omavahelised suhted. See annab ametnikule ettekujutuse, millised on ohvri hoiakud teiste sündmusega seotud isikute suhtes (Lindmäe, 1995, lk 27-28).

Suhtluskontakti loomine ohvriga ei tohiks olla raske. Ohver näeb uurijat kui enda õiguste kaitsjat, ning teeb see tõttu endast oleneva, et anda tõeseid ja detailseid ütlushi (Lindmäe, 1995, lk 39). Kuid kõik ohvrid ei ole ühesugused ja sellepärast on oluline juba enne ülekuulamist proovida luua ohvriga pingevaba ja usalduslik suhe. Soovitatav on ülekuulamise alguses anda ohvrile võimalus rääkida enda tunnetest. Ohver on läbi elanud traumeeriva kogemuse ja seetõttu on oluline et menetleja suhtuks temasse mõistvalt ja taktitundeliselt (Kergandberg & Sillaots, 2006, lk 269). Ülekuulamise alguses aitab ohvriga sidet luua eneseavamise tehnika. Soovituslik oleks tehnikat kasutada intervjuu alguses, et luua ohvriga avatud suhtlusel ja usaldusel tuginev suhe. Inimesed julgevad avaldada enda kohta teavet inimestele kes neile meeldivad. Et tekitada ohvris uurija suhtes meeldivust peab selle tehnika kohaselt uurija avaldama enda kohta mingeid isiklike detaile. See tekitab ohvris tunde uurijale samaga vastata. Suhtlussideme loomisel on oluline uurija poolt ohvri seisundi teadvustamine ja ohvriga juhtunu osas talle kaasatundmine. Isegi, et teabe hankimine on ülekuulamisel uurija esmane eesmärk, tuleb ohvrit kohelda kaastundlikult, väärilt ja austavalt (Schafer & Navarro, 2016, pp. 63).

Peale traumeeriva kogemuse läbielamist vajavad ohvrid võimalust suhelda ja ennast soovi korral välja elada. Ülekuulamist läbiviivad ametnikud peavad võimaldama ohvritel vaimselt koormavatest teemadest rääkida. Isegi kui need teemad, millest ohver räägib ei ole otseselt seotud uurimist puudutavate faktidega, võivad need uuritavale sündmusele tuua uusi vaatenurki. Kui ohver on kogetust ülekoormatud, võib sellest rääkimine aidata tal traumast üle saada või seda kergendada (Lord & Cowan, 2011, pp. 148).

Ohvrise tuleb suhtuda mõistvalt ja kaastundlikult. Selline suhtumine pakub ohvrile kergendust. Ohvrit tuleb rahustada ja vaikselt liikuda asjakohaste küsimuste juurde. Uurija poolt on oluline proovida ohvrit ja temaga juhtunut mõista. Ohvri rahustamiseks ja rahulikult ülekuulamise alustamiseks on hea taktikas vestelda alguses näiteks sellest mis ohver tol päeval

enne juhtunut tegi. See tehnika võib aidata ohvri mõtteid mujale saada ja teda rahustada. Vältimaks ohvri kangestumist või lisa trauma tekitamist on soovitatav vältida sündmuse kohta käivaid hirmutavaid või traumeerivaid sõnu, nagu vägistamine, mõrv, tapmine (Born, 2018).

Erinevaid tehnikaid kasutades on võimalik kindlaks teha, kas uurija on ohvriga kontakti loonud. Näiteks peegeldamis tehnika. Kui uurija ristab rinnal käed, tõstab ühe jala üle teise, noogutab, kallutab ennast ohvrile lähemale ja ohver vastab samasuguste liigutustega ehk peegeldab liigutusi, siis on ohvriga side loodud. Samuti, avatud kehahoiak. Ohvri poolne avatud kehahoiak, ettepoole kummardamine, avatud käte ja jalgade asend, annab uurijale märku, et ohvriga on loodud kontakt. Selleks, et inimesele meeldida on hea taktika panna see inimene ennast hästi tundma. Noogutades ja aktiivselt kuulates, annab uurija ohvrile märku, et tema jutt on oluline ja teda kuulatakse. Positiivne miimika ja heatahtlik suhtumine, nagu näiteks naeratamine, tekitab ohvris positiivseid emotsioone ja tunde et ta meeldib uurijale. Empaatilised kommentaarid ja ohvriga samastumine, mõjub samuti ohvrile positiivselt ja tekitab uurijast kui sõbra mulje, mitte mulje kui autoriteedist. Kõik need suhtlemistehnikad loovad ja tugevdavad ohvri ja uurija vahelist suhet, mis aitab ohvril end mugavalt tunda ja avada ennast, et hiljem kergemini rääkida uurijale temaga juhtunud traumeerivast sündmusest (Schafer & Navarro, 2016, pp. 64-66).

Ülekuulamise osa, mille käigus uurija selgitab välja, mida ohver teab tõendamiseseme asjaolude kohta, jaguneb kaheks: vaba jutustus ja küsitlus. Vaba jutustus on ülekuulamise oluline etapp, sest annab täpsema ja ulatuslikuma vaate. Samuti võib vaba jutustuse käigus tulla välja asjaolusid, mille kohta menetleja ei oleks osanud ise küsida. (Kergandberg & Sillaots, 2006, lk 265). Selleks, et ohvrilt saada võimalikult täpset ja adekvaatset informatsiooni juhtunu kohta tuleb uurijal anda alustuseks ohvrile võimalus vabalt jutustada, mis temaga juhtus (Themeli & Panagotaki, 2014, pp. 6). Menetleja saab toetada ohvrit vabajutustuse ajal aktiivse kuulamisega. Näiteks peegeldades tagasi ohvri öeldut (Ministry of Justice, 2011, pp. 74). See süvendab ohvri tunnet, et tema juttu kuulatakse ja see mida ta räägib on oluline.

Uurija selgitab ohvrile, et ta kõigepealt räägiks ise kõigest, mis on tal teada tõendamiseseme asjaolude kohta. Soovitatav on anda ohvrile teatud raamistik, mille järgi tal on lihtsam juhtunust rääkida. Näiteks, et ohver alustaks rääkimist teatud momendist või asjaolust ning jätkab sealt järgemööda. See aitab ohvril rääkida asjast, ilma liialt teemast kõrvale kaldumata. Vaba jutustus on oluline, sest soodustab ohvril meenutada unustatud asjaolusid. Uurija jaoks

on oluline reegel vaba jutustuse juures mitte ohvrit katkestada. Näiteks kirjutada küsimused üles, et need ei ununeks. Tekkinud küsimused on soovitatav esitada ohvrile kui ta on rääkimisega lõpetanud. Seni tuleb ohvrit kannatlikult ja rahulikult kuulata. Ohvri jutustuse segamine võib põhjustada mõne olulise fakti ununemise, mille kohta uurija ise ei oska küsida. Vaba jutustuse katkestamine on põhjendatud kolmel juhul: kui ohver kaldub teemast täiesti kõrvale, kui ohver ei peatu üksikasjadel, kui ohver uurija veendumuste kohaselt annab vale ütlusi. Kuulates ohvri vaba jutustust on ametniku ülesanne võrrelda saadud infot teiste kriminaalasjas kogutud tõenditega. Nii võib leida ütlustes esinevaid vastuolusid, mille kohta juba koheselt peale ohvri vaba jutustuse lõppu täpsustavaid küsimusi küsida (Lindmäe, 1995, lk 29-30; Kergandberg & Sillaots, 2006, lk 266).

Erinevad viisid kuidas ohvrit infot koguda on näiteks läbi kognitiivse intervjuu, mis koosneb neljast üldisest meetodist. Esimeseks meetodiks on sündmuse rekonstrueerimine. Selle meetodi puhul annab uurija tunnistajale ülesandeks rekonstrueerida üldine pilt juhtunud sündmusest. Eesmärk saada täpsustusi sündmuskohast, selle ümbruses olevatest autodest ja inimestest, ilmastikuoludest ja tunnistaja enesetundest ja reaktsioonist kuriteo juhtumise hetkel. Teiseks meetodiks on igast üksikasjast rääkimine. Selle meetodi kasutamisel selgitab uurija, et tunnistaja ei jäta rääkimata ja ei muudaks oma jutust midagi, isegi kui ta arvan, et need ei ole olulised. Enamus inimesi ei tea milline teave on uurija jaoks oluline ja võivad sellepärast jätta olulised detailid rääkimata. Kolmandaks meetodiks on sündmuste meenutamine teises järjekorras. Uurija juhib tunnistajat rääkima sündmusest alustades näiteks hetkest, mis talle sündmusest kõige eredamalt meelde jäi, ning seejärel jätkata sündmusest rääkimist antud hetkest ajas nii edasi kui tagasi minnes. Sündmuste vastupidises järjekorras meenutamine sunnib ohvrit heas mõttes oma mälu pingutama, et leida uusi ja seni märkamata jäänud detaile. Kui keskenduda ainult sündmuste kronoloogilise järjekorra meenutamisele, võivad mõned ohvrid tugineda oma varasematele teadmistele ja kogemustele ja vastata ebatäpselt. Neljandaks meetodiks on vaatenurga muutmine. Selle meetodi puhul on eesmärk, et tunnistajad meenutaksid sündmust erinevatest vaatenurkadest, mis neil endal sündmuse toimumise hetkel võisid olla või proovivad vaadata sündmust kellegi teise vaatenurgast, kes sündmuskohal oli. Selline lähenemine annab juhtumile terviklikkus (Geiselman & Fisher, 1985, pp. 2).

Vaba jutustusele järgnevalt küsitakse ohvrit täpsustavaid küsimusi tema räägitu kohta. Neid küsimusi nimetatakse täiendküsimusteks, mille eesmärk on koguda ohvrit täiendavat infot. Täiendküsimused jagunevad kolmeks sõltuvalt sellest, mis andmeid soovitakse teada saada.

Esiteks, meenutavad küsimused, mille eesmärk on teada saada asjaolude kohta, mis ohvrile vaba jutustuse käigus ei meenunud. Teiseks, täpsustavad küsimused, nagu nimigi ütleb on eesmärgiga täpsustada ohvrilt vaba jutustuse käigus saadud infot. Kolmandaks, kontrollküsimused, mille eesmärk on kontrollida ohvri ütlusi, et neid paremini hinnata (Lindmäe, 1995, lk 31-32).

Nii küsimuste sisul kui ka viisil kuidas küsimusi esitatakse on suur mõju küsitletavale. Ta võib sattuda segadusse või hoopis ärrituda, mis omakorda võib põhjustada tõendite ebausaldusväärust (Keane, 2012, pp. 179). Oluline on pöörata tähelepanu nii küsimuste tüübi valikule kui ka küsimuste järjestusele. Nii küsimuse tüüp, küsimuse sisu kui ka see kuidas küsimust esitatakse on info kogumisel väga oluline. Vabajutustust toetavad avatud küsimused, mis annavad ohvrile võimaluse anda detailne ülevaade juhtunust. Info kogumiseks on avatud küsimused tavaliselt kasulikud, sest vastused on neile üldiselt pikemad ja täpsemad (Themeli & Panagotaki, 2014, pp. 7). Avatud küsimused võimaldavad ohvril rääkida vabalt ja ei sea ette kindlat raamistikku, see võimaldab ohvril kontrollida, mida ta räägib. Avatud küsimuste kasutamine vähendab ka riski, et menetleja enda arvamusi ja ettekujutusi sündmusest ohvrile peale suruks (Ministry of Justice, 2011, pp. 78). Suletud küsimusi kasutatakse eesmärgiga saada teada täpsemaid üksikasju (Themeli & Panagotaki, 2014, pp. 7). Suletud küsimused annavad ülekuulamisele ohjad menetleja kätte, ning vähendavad ebaolulise informatsiooni edastamist ohvri poolt. Suletud küsimused võivad saada probleemiks kui küsimused on ohvri jaoks liiga keerukad või menetleja suhtlemine on liialt autoritaarne. See võib põhjustada olukorra, kus ohver vastab kõigile jah/ei-küsimustele jaatavalt. Küsimuste esitamise järjestuses on oluline alustada avatud küsimustest. Sellist tehnikat kutsutakse „lehtertehnika“ nimega. See tehnika kujutab endast, et alustatakse avatud küsimustest ja järkjärgult liigutakse spetsiifilisemate küsimusteni. Alustades suletud küsimustega võib ohvril tekkida ettekujutus, et tal tulebki vastata lühidalt. Selle tõttu võib jääda palju olulisi detaile juhtunust teada saamata (Ministry of Justice, 2011, pp. 75-78; Kergandberg & Sillaots, 2006, lk 267).

Küsimuste puhul on oluline esitada neid võimalikult lihtsalt ja lühidalt. Rasked sõnad või väga spetsiifiline terminoloogia võib põhjustada ohvris segadust, ning selleks, et mitte sattuda piinlikusse olukorda võib ohver vastata arusaamatuks jäänud küsimustele nii nagu ta oleks neist aru saanud. Samuti ei ole soovitatav küsimusi sama sõnastusega korrata kui ohvrilt saadud esimene vastus menetlejat ei rahulda. Ohvril võib tekkida tunne, et tema antud esimene vastus

on vale ja ta võib oma vastust vastavalt muuta. Soovitatav oleks vajadusel küsimus ümber sõnastada või proovida küsida küsimust lihtsama sõnastusega (Ministry of Justice, 2011, pp. 79).

Küsimuste esitamisel on oluline anda küsitletavale küsimuste vastamiseks piisavalt aega. Vältimaks ohvri traumeerimist tuleks hoiduda küsimuste esitamisest agressiivsel või hirmutaval viisil. Ka hääletoon, mis kõlab liialt enesekindlalt ja jõuliselt, võib mõjuda ohvrile hirmutavalt (Keane, 2012, pp. 180).

Aitamaks ohvril paremini meenutada võib uurija kasutada näitevahendeid. Näitevahendid on sündmuskohast tehtud fotod ja videosalvestused, skeemid või plaanid ning sündmusega seotud muud dokumendid ja asitõendid. Näiteks aitamaks ohvril meenutada täpselt kus ta sündmuse toimumise hetkel sündmuskohal viibis, on abiks sündmuskoha skeem ja fotod sündmuskohast. Meenutamaks tähtsaid tõendamiseseme asjaolusid on soovituslik kuulata tunnistaja üle sündmuskohal. Sündmuskoha olustik võib aidata meenutada olulisid detaile. Eesmärgiga aidata tuletada meelde olulisi kuupäevi võib uurija paluda ohvril meenutada kuriteo toimumise päevale eelnenud või järgnenud päevade meeldejäävamaid sündmusi. Näitevahendite kasutamise puhul on kõige olulisem, et uurija ei ütleks ega näitaks ohvrile ette, seda mis infot ta antud taktikaga soovib koguda (Lindmäe, 1995, lk 34-35).

Võib juhtuda, et ohver erutub ülekuulamise käigus ametniku jaoks ootamatul hetkel. Näiteks on mingist teemast rääkimine teda häirinud. Sellisel juhul on ametnikul mõttekas vestelda ohvriga mõnel kõrvalisel teemal ja anda ohvrile aega rahunemiseks. See tugevdab ohvri ja ametniku vahelist sidet (Lindmäe, 1995, lk 28, 39).

Ülekuulamisel võib ilmneda olukord, kus ohver annab teadvalt valesid ütlusi. Seda on võimalik tuvastada läbi inimese kehakeele ning läbi selle kuidas ja mida ta räägib. Kui inimene räägib tõtt, siis on tema jutt detailne ja sisaldab endas konkreetseid detaile juhtunu kohta. Valetamise puhul pigem välditakse detaile. Kordusülekuulamistel viitab valetamisele kui varasema ja hiisema ülekuulamise küsimuste vastuste sõna-sõnalt kattumine. See võib endas peita hästi õpitud valet. Ohvri kõnestiilis viitab valetamisele ohvri ebakindel ja katkendlik jutt. Valetava isiku kehakeeles võib märgata käte värisemist, punastamist, hingeldamist või ohver võib koguni nutma puhkeda. Kõik loetletud tunnused ei pruugi alati tähendada valet. Vale ütluste andmise puhul peab uurija lähtuma isiku iseloomust ja vaimset seisundit ning võrdlema saadud ütlusi ja reaktsioone uuritava juhtumi teiste tõenditega (Lindmäe, 1995, lk 31).

Kui ohver on saanud kuriteost kahju, siis on ta suure tõenäosusega huvitatud kurjategija süüdimõistmisest. Selle tõttu võib ta ka suurendada temaga juhtunu tõsidust. Näiteks intensiivistada ründe ohtlikust või võimendada saadud materiaalse kahju suurust. Läbi selle võib ohver proovida tekitada menetlejas kaastunnet, et võita ta enda poolele ning juhtida sündmuse lahendamise endale soovitud suunas. Kuid ohver võib ka käituda vastupidiselt. Näiteks hoida enda teada olulist teavet, sest kardab kättemaksu või ta ei soovi tunnistada ennast kui ohvrit, sest tunneb piinlikust enda tutvusringkonna ees (Lindmäe, 1995, lk 40).

Ohvri ülekuulamisel võib esineda erinevaid probleeme. Näiteks ohver ei soovi meenutada temaga juhtunut. See võib olla tahtlik või tahtmatu, ning tuleneb sellest, et traumeeriva sündmuse tagajärjel ei soovi ta meenutada uuesti neid emotsioone, mis sündmus endaga kaasa tõi. Ohvrid võivad ka juhtunu kohta valetada, sest nad tahavad ennast lohutada mõttega, et kurjategija mõistetakse süüdi. Samuti ei pruugi ohvrid üldse juhtunust rääkida, sest nad kardavad lähedaste ja tuttavate reaktsiooni (Born, 2018). Raskete isikuvastaste süütegude puhul võib ohvril olla raske juhtunust avalikult rääkida. Sellises olukorras on menetleja poolne rahustamine ja ohvri toetamine ülimalt oluline, et suurendada ohvriga sidet ja võita tema usaldus. Teemad, millest ohvril on eriti keeruline rääkida tuleks vajadusel vahele jätta ja tulla nende juurde hiljem tagasi (Ministry of Justice, 2011, pp. 75-76). Vastuolulisemate temade puhul tuleb arvestada, et ohver võib sulguda endasse ja mitte soovida enam detailseid ütlusi anda. Menetleja peab küsimused esitama nii, et ta jätab kõige viimaseks küsimused, mis on ohvri jaoks ebameeldivatel temadel. Nii väldib ta olukorda, kus ohver jätab olulised tõendamiseseme asjaolude detailid rääkimata (Kergandberg & Sillaots, 2006, lk 267).

Ülekuulamist lõpetades on hea tava ohvrilt küsida, kas ta on enda öeldud tunnistusega rahul. Kuna tunnistuse ette lugemine tähendab uuesti samade traumeerivate faktide kordamist, on mõistlik teha seda osade kaupa. Kui ohver ei ole ettelõpetanud lõiguga päris rahul, siis tuleks täpsustamiseks küsida talt antud lõigus olevate faktide kohta avatud küsimusi, ning nende põhjal kirjutatut parandada. Samuti on oluline ülekuulamise lõpus pakkuda ohvrile teenuseid, mis teda sündmusest ülesaamisega võivad aidata. Isegi kui ohver algul ei avada soovi, siis ikkagi anda talle info edasi, sest ta võib hiljem ümber mõelda. Võimalusel tuleks ohvrile anda kontaktid asutuste kohta, kus saab abi vaimsetervise muredega, ohvriabi kontaktid, vaimuliku abi kontaktid, sotsiaalhoolekande kontaktid, jm (Battelle Law and Justice Study Center, 1978. pp. 20). Eestis kehtiva seaduse järgi on tegemist ühe menetlusosalise õigusega, mille tagamine on menetleja poolt kohustuslik. KrMS § 8 p 7 sätestab, et uurimisasutus on kohustatud

selgitama füüsilisest isikust kannatanule tema õigust pöörduda ohvriabitöötaja poole ning saada vajaduse korral ohvriabiteenuseid ja vägivallakuriteo ohvritele ettenähtud riiklikku hüvitist ning selgitama seda, milliseid käesolevast seadustikust tulenevaid võimalusi kannatanu turvalisuse tagamiseks saab kasutada (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003).

Hea ülekuulamise läbiviimiseks on menetlejal vaja valmistuda ja läheneda vastavalt ohvri iseloomule ja olukorrale. Oluline on saada hea ja positiivne kontakt ohvriga, ning pakkuda talle tuge. Ohvriga kontakti loomises aitavad menetlejat erinevad tehnikad, nagu aktiivne kuulamine, peegeldamine ja ohvrile enda avamine. Kui ohver ei soovi ennast avada, siis läbi erinevate küsimuste on võimalik saada paremat selgust temaga juhtunust. Näiteks kasutades kognitiivse intervjuu meetodeid nagu vaatenurga muutmine või sündmuste meenutamine teises järjekorras. Küsimuste sõnastamisel on oluline kasutada lihtsaid sõnu ja sõnastada küsimused lühidalt. Nii on juba traumeeritud ohvril lihtsam küsimusest esimesel korral arusaadav. Alustade küsimuste esitamist tuleks küsida algul avatud küsimus, kus ohvril on võimalus rääkida üldisemalt. Hiljem liikudes suletud küsimuste juurde, mis on konkreetsemad ja spetsiifilisemad, ei tule need ohvrile liiga äkilistena. Ülekuulamise lõpetamisel tuleb veenduda, et ohver on enda öelduga rahul ja ei soovi midagi muuta. Menetleja poolt on oluline pakkuda ohvrile abiteenuste infot, isegi kui ohver seda koheselt ei soovi võib ta hiljem ümber mõelda.

1.4. Ohvrit toetavad praktikad teistes riikides

Ka mujal maailmas on proovitud leida erinevaid lahendusi, kuidas leevendada teisest ohvristumist. Näiteks on lisatud politseiametnikele vastavad koolitused ja treeningud, et õpetada neid ohvritega paremini töötama, loodud ohvritele programme, mis aitavad neil õigussüsteemist paremini aru saada ja pakuvad tuge. Samuti loodud seadusi, mis lihtsustavad ohvril enda õiguste mõistmist ja vajaliku abi saamist. Välja on toodud näiteid naaberriigist Lätist kui ka kaugemalt Euroopast, Ühendkuningriigist, Šotimaalt ja Rumeeniast.

Läti politsei teisese ohvristumise vähendamiseks suunanud fookuse kahele asjale: politseiametnike teadlikkuse ja oskuste arendamine reageerimaks ohvrite vajadusele seoses erinevate kuritegudega ja ohvrite teadlikkuse tõstmine oma õigustest kriminaalmenetluses. Eesmärgi täitmiseks viidi läbi ohvriuringud, et kaardistada ohvrite vajadused. Politseiametnikele vastava koolituse võimaldamiseks arendati välja koolitus ja võimaldati

koolitajatele väljaõpe. Kuriteoohvritele info jagamiseks töötati välja infolehed (European Crime Prevention Network sekretariaat, 2016, lk 57). Kahjuks ei ole täpsemat infot mida kujutab endast välja arendatud koolitus ja millised näevad välja infolehed.

Šotimaal on käivitatud programm S2R ehk *Support to Report*, mille eesmärgiks on parandada vägistamisohvritele pakutavat tuge ja parandada nende kogemusi kriminaalõigusprotsessis. Programm osutab abi ohvritele enne juhtunust politseile teatamist, menetlusprotsessi ajal ja ka pärast seda (Brooks & Burman, 2017, pp. 35).

Ühendkuningriigis lähenetakse teisele ohvristumisele läbi põhjalike seaduste ja vabatahtlike organisatsiooni abiga. Ohvrite õigusi reguleerib *Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004*. Tegemist on 2004. aastal vastuvõetud kuriteoohvrite õigusi puudutava seadusega (legislation.gov.uk, 2004). Samuti on ohvritele abiks *The Code of Practice for Victims of Crime in England and Wales*, mis sätestab milliseid teenuseid on ohvril õigus saada (Ministry of Justice, 2020). Samuti on Ühendkuningriigis ohvritega tegelev vabatahtlik ohvriabi organisatsioon, mis on ohvritega tegelemisel suureks abiks politseile. Ohvriabi eesmärk on toetada kuriteoohvreid kogukonnakeskselt ja kohtuprotsessi käigus. Tänapäevaks on ohvriabi palju arenenud. Kasutusele on võetud uued lahendused ja süsteemid. Näiteks on arenenud politsei ja ohvriabi vaheline suhtlus. Välja on töötatud elektrooniline suunamissüsteem, mille kaudu saab politsei edastada ohvriabile ainult nende kuriteoohvrite info, kes on avaldanud soovi ohvriabi teenust saada (Simmonds, 2013, pp. 202-212).

Koostöös Norra politsei ja Euroopa Nõukoguga viidi Rumeenias läbi projekt JAD ehk *Joint action against domestic violence* (European Crime Prevention Network sekretariaat, 2016, lk 62). Projekti eesmärk on suurendada Rumeenia politsei- ja kohtuasutuste oskusi ja teadmisi võitluses koduvägivalla vastu, rakendada ohvrikeskse lähenemise ja mittediskrimineerimise põhimõtteid. Projekti sihtrühmaks on ametnikud, kes tegelevad kõige tihedamalt koduvägivalla juhtumite uurimisega ehk Rumeenia politseinikud, prokurörid ja kohtunikud. Projekti käigus koolitati sihtrühma seast välja 40 koolitajat ja ligi 400 spetsialisti. Kõik said erialaste koolituste teel paremad teadmised koduvägivalla ennetamisest, uuenenud seadusandlusest ning ka Euroopas kehtivatest standarditest. Projekti käigus toimusid koolitused Norras ja Rumeenias ning töötati välja koolitusmaterjalid ja juhendid (EEA Grants, 2022).

Läbi erinevate lahenduste on erinevad riigid leidnud võimalusi teisele ohvristumise leevendamiseks ning nii ohvrite teadlikkuse tõstmiseks kui ka ametnike oskuste arendamiseks.

2. EMPIIRILINE UURING

2.1. Uuringu meetodid, protsess ja valim

Välja selgitamiseks kui teadlikud on isikuvastaste kuritegude menetlejad teise ohvristumise olemusest ja menetleja tegevustest, mis seda põhjustavad viis autor läbi ankeetküsitluse teise ohvristumise teemal. Tegemist on ülevaateuurimusega, milles kogutakse andmeid teatud inimeste rühmalt standardiseeritud viisil (Hirsjärvi, et al., 2004, lk 125). Uuring viidi läbi 2022 aastal I. kvartalis. Uuringuks küsiti luba Politsei- ja Piirivalveameti uurimistöde kooskõlastamise komisjonilt. Uuringu läbiviimiseks kasutati Põhja, Lõuna, Ida ja Lääne prefektuuride isikuvastaste menetlusgruppide grupijuhtide abi, kes aitasid leida menetlejad, kellele antud ankeetküsitlus vastamiseks edastati. Küsitluses osalejaid on informeeritud, et töös ei kasutata isikuandmeid ja saadud andmeid kasutatakse üldistavalt.

Uuringu läbiviimiseks kasutatakse andmekogumise meetodina kvantitatiivset meetodit (Hirsjärvi, et al., 2004, lk 131). Andmete kogumiseks kasutati Google Forms baasil ülesehitatud ankeetküsitlust. Ankeetküsitluse küsimused on välja toodud lisas 1. Küsimuste koostamisel lähtuti teoreetilises osas kirjutatust. Ankeetküsitluse küsimuste eesmärk on välja selgitada probleemkohad isikuvastaste süütegude ohvrite ülekuulamisel, mis põhjustavad ohvris teisest ohvristumist, ning hinnata menetlejate teadlikkust teise ohvristumise teemal. Ankeetküsitlus koosneb 17 küsimusest. Küsitlus sisaldab endas valikvastustega küsimusi ja avatud küsimusi, et ankeetküsitluse täitjal oleks võimalus anda võimalikult põhjalikku tagasisidet, mida on autoril hiljem võimalus analüüsida.

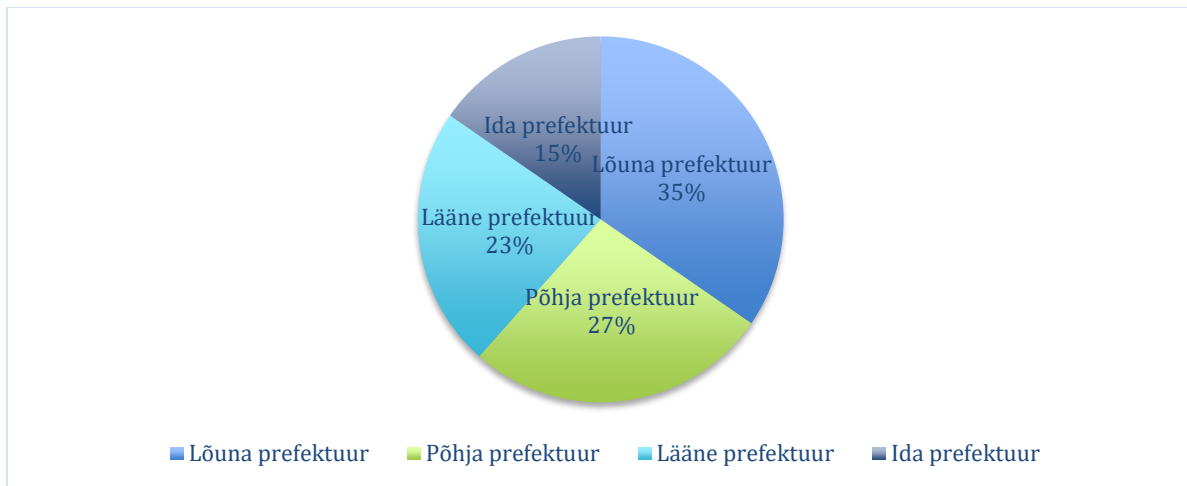
Küsitluse valimiks on ettekavatsetud valim ehk valimi liikmed valib uuringu läbiviija lähtudes oma kogemustest ja eriteadmistest, ning uuritavad kaasatakse kindlate kriteeriumide alusel (Õunapuu, 2014, lk 143). Antud töös on eesmärk uurida isikuvastaste süütegude menetlejaid. Peamine uuritavate valiku kriteerium on, et tegemist oleks menetlejatega, kes igapäevaselt tegelevad isikuvastaste süütegudega. Uuringu sihtgrupiks valiti isikuvastaste süütegude menetlejad, sest politseiametnikest puutuvad nemad kõige rohkem kokku ohvritega ja võivad oma tegevusega põhjustada neis teisest ohvristumist. Valimisse valiti menetlajaid kõigest neljast prefektuurist, et saada ülevaade kõigi nelja piirkonna menetlejate teadlikkusest ja piirkonniti tekkivatest erinevustest.

Andmeanalüüsimeetodina kasutati töös kombinatsiooni kvantitatiivsest ja kvalitatiivsest meetodist, et oleks võimalik analüüsida nii valikvastustega kui ka avatud küsimusi. Andmete organiseerimisel ja esitamisel kasutati kirjeldavat statistikat. Kirjeldav statistika on andmete organiseerimine ning andmestikus sisalduva informatsiooni kompaktne ja ülevaatlik esitamine. Saadud tulemusi visualiseeritakse kasutades graafikuid ja tabeleid (Õunapuu, 2014, lk 184). Tulemused esitatakse narratiivse kirjeldusena, kirjeldades leitud, eriti uuritavasse rühma kuuluvate inimeste vaatenurgast. Uurija püüab mõista ja kujutada uurimuses osalejate arvamusi ja kogemusi (Johnson & Christensen, 2012, pp. 37).

2.2. Uuringu tulemused

Lõputöö raames viidi läbi ankeetküsitlus, mis koostati kombineeritud meetodil ning koosnes 16 valikvastustega küsimustest ja ühest avatud küsimusest. Esimesed viis eesmärgiga selgitada välja vastanute demograafilised andmed ja ülejäänud 12 eesmärgiga teada saada kui teadlikud on isikuvastaste kuritegude menetlejad teise ohvristumise olemusest ja menetlejate tegevustest, mis võivad seda põhjustada. Ankeetküsitlusele vastas kokku 26 isikuvastaste kuritegude uurijat kõigest neljast prefektuurist. Algse valimi järgi oli eesmärk saada vastused vähemalt 40 uurijalt, igast prefektuurist 10 vastajat. Kuid kõigis neljas prefektuuris jäi vastanute arv alla soovitud tulemuse. Siiski on võimalik teha järeldusi saadud vastuste põhjal.

Vastanuid oli kokku 26. Esimese viie küsimuse põhjal saadud demograafiliste andmete põhjal oli 65,4% vastanutest naised ja 34,6% mehed. Vanuseliselt olid 46,2% vastanutest vahemikus 20-40 aastat ja 53,8% vanemad kui 40 aastat. Hetkel olemasolevalt haridustasemelt oli 46,2% vastanutest lõpetanud rakenduskõrgharidusõppe, 34,6% bakalaureuseõppe ja 19,2% magistriõppe. Prefektuuride vahel jagunesid vastanud järgmiselt: Lõuna prefektuurist vastas üheksa uurijat, Põhja prefektuurist seitse uurijat, Lääne prefektuurist kuus uurijat, Ida prefektuurist neli uurijat (vt joonis 1). Tööstaaži järgi jagunesid vastanud kuude kategooriasse järgmiselt: 5 vastanul on tööstaaž 1-5 aastat, 4 vastanul 5-10, 1 vastanul 10-15, 5 vastanul 15-20, 4 vastanul 20-25 ja 7 vastanul 25+ aastat.

Joonis 1. Vastanud uurijate jagunemine prefektuuride alusel (autori koostatud)

Kuuendaks küsimuseks oli „Teisese ohvrustumise tunnused, mis võivad esineda ülekuulamise järgselt?“. Küsimuse eesmärk on teada saada, kas menetlejad saavad aru, mis on teisene ohvrustumine. Tegemist on valikvastustega küsimusega, mille kolm vastust iseloomustavad tesisest ohvrustumist ja üks vastus iseloomustas esmast ohvrustumist.

Esimese vastuse „Ohvrile tarbetute kannatuste põhjustamine“ valis 26 vastajast 15. Antud valiku valis napilt üle poole vastanutest kuigi tegemist on olulise tunnusega. Traat (2010, lk 157-158) mõtestab teisest ohvrustumist kui kriminaalõigussüsteemi poolt ohvrile tarbetute kannatuste ja ebameeldivuste põhjustamist.

Teist vastust „Ohver elab läbi kannatusi kuriteo otsese tagajärje tõttu“ valis 9 vastajat. Teise vastuse puhul oli tegemist kontrollvalikuga ehk tegemist ei olnud õige vastusega. Ohvri poolt kannatuste läbi elamine kuriteo otsese tagajärje tõttu on ohvri esmane ohvrustumine. Blasdell (*et al.*, 2021, pp. 23) mõtestab teisest ohvrustumist kui ohvri emotsionaalseid kannatusi või psühholoogilist stressi pärast esmast kuriteo ohvriks langemist. Antud vastust valiti kõigist neljast valikust kõige vähem, mis on väga positiivne ja annab kinnitust, et valdavalt on menetlejad teadlikud teisese ohvrustumise olemusest.

Kolmandat vastust „Ohver elab läbi kannatusi ülekuulamise tõttu“ valis 18 vastajat ja neljandat vastust „Ohver elab ülekuulamise tõttu uuesti läbi esialgset trauma“ valis 22 vastajat. Schafer ja Navarro (2016, pp. 63-64) toovad välja, et menetlejad peavad teadvustama, et protsessid, mis nende jaoks on igapäeva osa, võib ohvri jaoks olla traumeeriv ja elumuutev kogemus, sest ülekuulamise käigus uuesti esialgse trauma läbi elamine on ohvri teisene ohvrustumine. Küsitluse tulemus näitab, et ametnikud teadvustavad, et ülekuulamine võib tekitada olukorra,

kus ohver elab uuesti läbi juba kogetud traumad. Kuid kõik ei leia, et ohvrile võiks kannatusi tekitada ülekuulamise toiming.

Seitsmendaks küsimuseks oli „Millised on ülekuulamise menetleja tegevused, mis võivad põhjustada ohvris teisest ohvrustumist?“. Küsimus on viie valikvastusega. Kõik vastused kirjeldavad menetlajate tegevusi, mis võivad ülekuulamise ohvris põhjustada teisest ohvrustumist ning tuginevad teoorial.

Esimene valikvastus, „Ohvri süüdistamine politseiametniku poolt“, tuleneb Renzetti ja Edleson (2008, pp. 631) artiklist. Autorid toovad välja, et politseiametnik võib põhjustada ohvrile teisest ohvrustumist kui ta viitab ohvri süüle või viitab sellele, et ohver oma tegevusega aitas kaasa temaga juhtunule. Teine valikvastus, „Ohvri korduv küsitamine politseiametniku poolt“ põhineb Campell (2008, pp. 704) artiklile, kus tuuakse välja, et ohvri korduv küsitamine võib olla ohvrile emotsionaalselt häiriv. Kolmas valikvastus „Politseiametnike mittetoetav suhtumine ohvrise“ tuleneb Hunter (2019, lk 49-50) ja Laxminarayan (2013, pp. 155) artiklitest. Autorid toovad välja, et ohvri mittetoetav suhtumine traumeerib ohvreid. Politseiametnike mittetoetav suhtumine väljendub selles näiteks kui ametnik soovib ohvril avaldust mitte teha või keeldub oma eelarvamuste tõttu uurimist alustamast. Neljas valikvastus „Ohvri diskrimineerimine politseiametnike poolt“ põhineb Patterson (2012, pp. 1350) artiklile, kus autor toob välja, et diskrimineerimine võib väljenduda sõltuvalt ohvri vanusest, rassist või juhtumi rassilisest koosseisust. Viies valikvastus „Politseiametnik näitab välja või väljendab, et isiku jutt ei ole usutav, et ta oleks ohver“ tuleneb samuti Patterson (2012, pp. 1360-1361) artiklist. Autor toob välja, et menetlejad näitavad ohvrite suhtes oma umbusaldust välja näiteks ohvrile otse välja öeldes, et nad ei usu teda. Säärane käitumine mõjub ohvrile traumeerivalt ehk põhjustab teisest ohvrustumist.

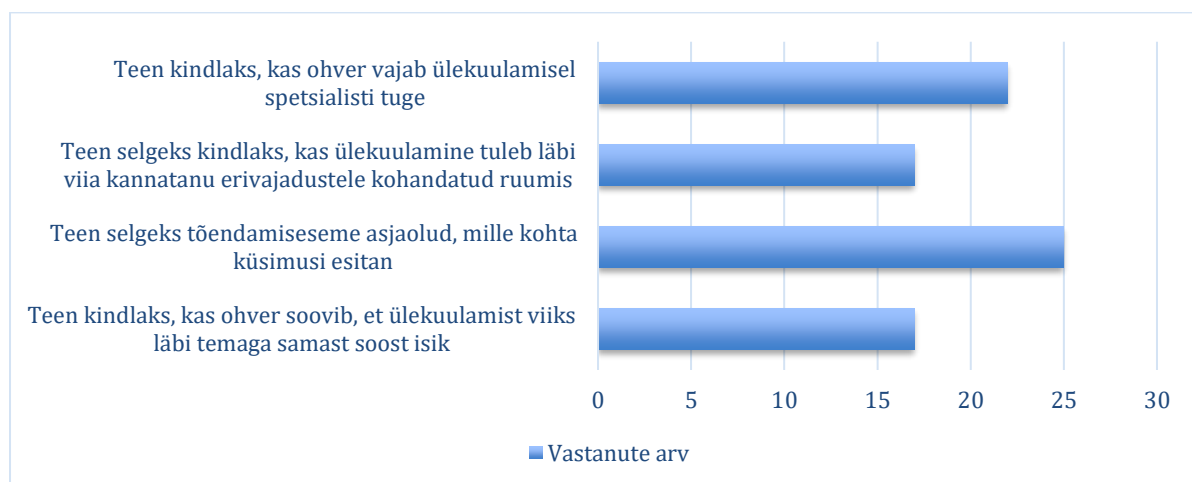
Küsimusele vastamisel valis 15 vastanut 26-st kõik viis valikvastust ehk üle poolte ametnikest on teadlikud, et kõik valikud võivad ohvris põhjustada teisest ohvrustumist. Viis vastanut valis neli valikvastust jättes välja vastuse „Ohvri korduv küsitamine politseiametnike poolt“. Ülejäänud kuuest vastanust üks valis viiest vastusest kaks ja viis valisid viiest vastusest ühe.

Kaheksas küsimus „Kuidas valmistate ohvri ülekuulamiseks?“ oli samuti nelja valikvastusega küsimus (vt joonis 2). Valikvastused valiti teooriast lähtuvalt ja need kirjeldavad ohvri ülekuulamiseks valmistamise viise, mis aitavad tagada parema menetlusekäigu ja ohvri heaolu.

Esimeseks vastuseks oli „Teen kindlaks, kas ohver vajab ülekuulamisel spetsialisti tuge“ ja teiseks vastuseks oli „Teen kindlaks, kas ülekuulamine tuleb läbi viia kannatanu erivajadustele kohandatud ruumis“. Kriminaalmenetluse seadustik (2003) § 37² lg 1-3 selgitab, kuidas hinnata füüsilisest isikust kannatanu individuaalset kaitsevajadust. Menetlejal tuleb hinnata, kas ohver vajab, et ülekuulamine viidaks läbi kannatanu erivajadustele kohandatud ruumis, eriliste kaitsevajadustega kannatanu ülekuulamiseks koolitatud spetsialisti poolt või tema osalusel või võimaluse korral kogu menetluse jooksul sama isiku poolt. Kergandberg ja Sillaots (2006, lk 268-269) toovad samuti välja kui oluline on menetlejal analüüsida ja arvestada ohvri psüühiliste üleelamiste sügavust.

Kolmandaks valikuks oli „Teen selgeks tõendamiseseme asjaolud, mille kohta küsimusi esitan“. Menetleja peab enne ülekuulamist läbi mõtlema, millist informatsiooni on vaja ülekuulamisega koguda. Planeerimisel peab ta lähtuma Kriminaalmenetluse seadustikust. Kriminaalmenetluse seadustik (2003) § 63 p 1-4 loetleb tõendamiseseme asjaolud, mis on vaja selgeks teha, et saaks öelda, et kuritegu on toimepandud.

Neljandaks valikuks oli „Teen kindlaks, kas ohver soovib, et ülekuulamist viiks läbi temaga samast soost isik“. Kriminaalmenetluse seadustik (2003) § 38 lg 11 kohaselt on tegemist ühe kannatanu õigusega. Lindmäe (1995, lk 39) leiab samuti, et ohvril on mugavam tema jaoks piinlikest detailidest rääkida kui ülekuulamist viib läbi temaga samast soost isik.

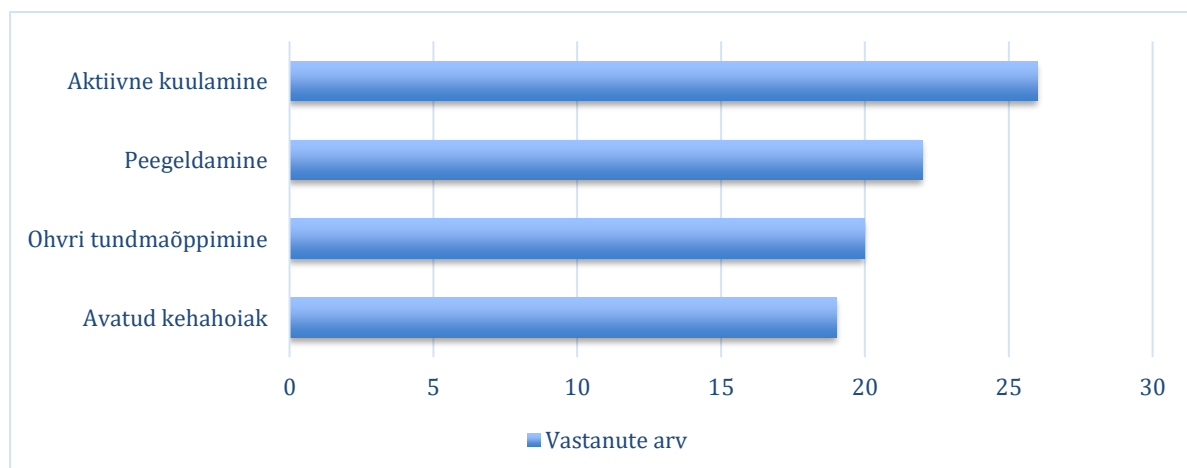

Joonis 2. Menetlejate arvamus kuidas valmistuda ohvri ülekuulamiseks (autori koostatud)

Kaheksandale küsimusele vastates valis 16 vastanut kõik 4 valikvastust. Sellest võib järeldada, et enamus menetlejaid valmistub ohvriga ülekuulamiseks ja kontrollib kõiki fakte, mis võivad

ohvri jaoks ülekuulamise kogemust parandada. Kõige populaarsem vastus, mida valis 25 vastajat 26-st oli „Teen selgeks tõendamiseseme asjaolud, mille kohta küsimusi esitan“. See on menetluse kohapealt väga positiivne, sest nii tagavad menetlejad eduka ülekuulamise. Kaks kõige vähem valitud vastust olid „Teen kindlaks, kas ohver soovib, et ülekuulamist viiks läbi temaga samast soost isik“ ja „Teen kindlaks, kas ülekuulamine tuleb läbi viia kannatanu erivajadustele kohandatud ruumis“. Mõlemad valikud on ohvri vaatest väga olulised, sest tagaksid talle meeldivama kogemuse ülekuulamisel, ohver avaks ennast rohkem ja tal oleks väiksem tõenäosus saada uuesti traumeeritud.

Üheksandaks küsimuseks oli „Milliste võtete kasutamine aitab menetlejat ohvriga ülekuulamisel suhtluskontakti loomisel?“. Tegemist valikvastustega küsimusega (vt joonis 3). Valikvastuseid oli neli: „Aktiivne kuulamine“, „Peegeldamine“, „Ohvri tundmaõppimine“ ja „Avatud kehahoiak“. Ministry of Justice (2011, pp. 74) ning Schafer ja Navarro (2016, pp. 64-66) toovad välja, et aktiivne kuulamine ja peegeldamine toetavad ohvrit ja tekitavad ohvris tunde, et teda kuulatakse. See paneb teda hästi tundma ja loob parem kontakti ametnikuga. Samuti aitab menetleja avatud kehahoiak tekitada ohvris sümpaatsust menetleja suhtes ja loob positiivse kontakti. Lindmäe (1995, lk 27-28) raamatust selgub, et läbi täpsustavate küsimuste ohvri tundmaõppimine aitab samuti luua ohvriga tugevama suhtluskontakti.

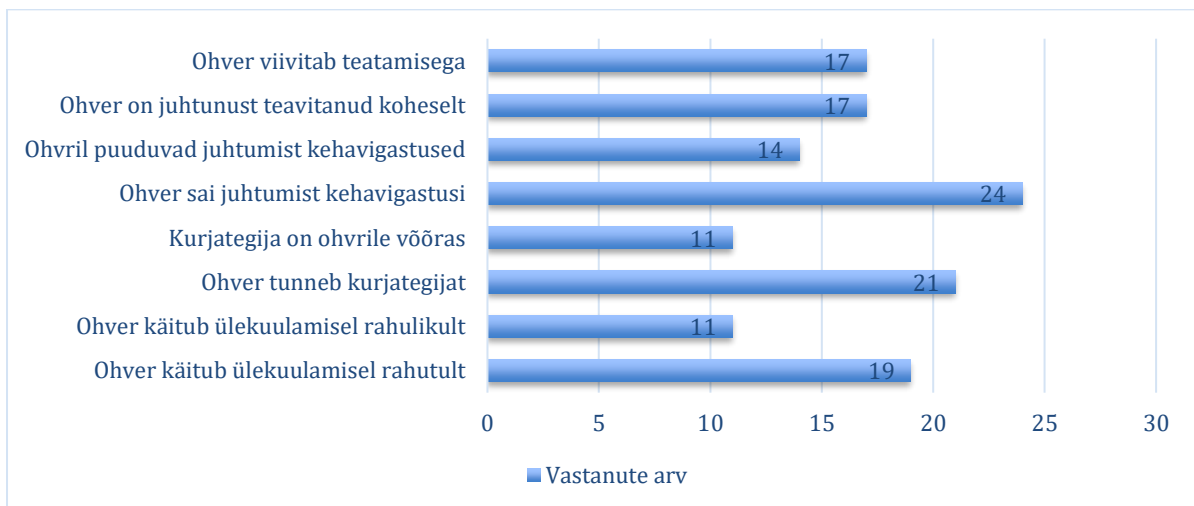

Joonis 3. Menetlejate arvamus milliste võtete kasutamine aitab ülekuulamisel ohvriga suhtluskontakti loomisel (autori koostatud)

Üheksandale küsimusele vastates leidsid kõik 26 vastanut, et ülekuulamisel aitab ohvriga suhtluskontakti luua aktiivne kuulamine. 14 ametnikku leidis, et kõik valikvastustes välja toodud võtted aitavad ohvriga suhtluskontakti loomisel. Kõige vähem arvasid vastajad, et ohvriga suhtluskontakti loomisel aitab avatud kehahoiak, mida valis kokku 19 ametnikku.

Kümnendaks küsimuseks oli „Millised on teie arvates ülekuulatavale ohvrile iseloomulikud tunnused?“. Tegemist oli valikvastustega küsimusega. Vastuseid oli kokku kaheksa (vt joonis 4), millest neli iseloomustasid eelarvamust tüüpilisest ohvrist ja neli olid vastandid teisele neljale vastusele. Küsimuse eesmärk oli näha, kas ametnikud valivad vastuseid, mis kirjeldavad tüüpilist ohvrit. Valides tüüpilisele ohvrile iseloomulikud tunnused viitab sellele, et ametnikel on eelarvamus, milline ohver olema peab ja kuidas ta käitub. Valides kõik vastused või vastused, mis on omavahel vastandid, annab kinnitust, et ametnik ei tee ennatlike järeldusi ohvri käitumise põhjal vaid lähtub kõigist olemasolevatest tõenditest.

Renzetti & Edleson (2008, pp. 631) uuringust tulenevalt valiti tüüpilise ohvri kuvandi eeldused milleks on, et ohver teatab oma juhtunust viivitamatult, käitub ülekuulamisele häiritult, ohvri vägistab talle võõras isik, ohver sai juhtumist kehavigastusi. Neile iseloomustustele valiti järgnevad vastandid: ohver viivitab teatamisega, ohver käitub ülekuulamisele rahulikult, ohver tunneb kurjategijat, ohvril puuduvad juhtumist kehavigastused.

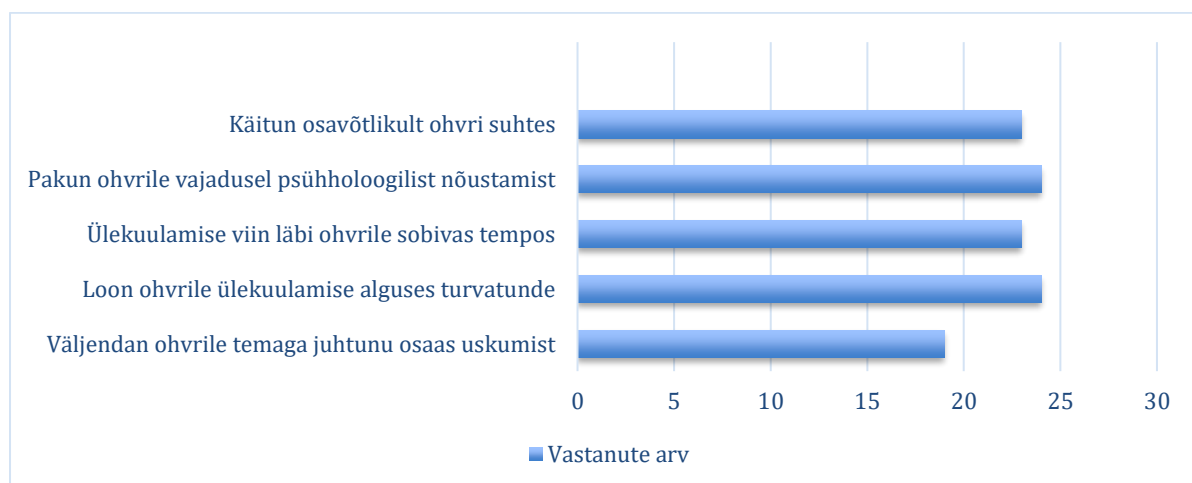
Joonis 4. Menetlejate arvamus ohvrile iseloomulikest tunnustest (autori koostatud)

Kümnendale küsimusele vastates valis kõik valikud üheksa vastanut 26-st. Neli vastanut valis kombinatsiooni vastustest, mis viitavad tüüpilise ohvri tunnustele. Ülejäänud 13 vastanut valisid kombinatsiooni valikvastustest, kus oli nii tüüpilisele ohvrile iseloomulikke tunnuseid kui ka nende vastand vastuseid. Kõige enimvalitud vastused olid „Ohver sai juhtunust kehavigastusi“ ja „Ohver tunneb kurjategijat“. Kõige vähem valitud valikuid valisid 17 ametniku 26-st. See näitab, et ametnike vaatest ei ole teavitamisega seonduv suureks mõjuteguriks ohvri kuvandi loomisel.

Üheteistkümnes küsimus „Kuidas toetate ohvrit ülekuulamise käigus?“ on samuti valikvastustega küsimus (vt joonis 5). Esimene valikvastus oli „Käitun osavõtlikult ohvri suhtes“. Patterson (2012, pp. 1357-1363) tõi oma uuringus välja, et kui menetlejad tegid pingutusi kurjategija leidmiseks ehk suhtusid juhtumi uurimisse osavõtlikult, siis ohvrid tundsid, et neid usutakse.

Teiseks valikvastuseks oli „Pakun ohvrile vajadusel psühholoogilist nõustamist“. Kriminaalmenetluse seadustik (2003) alusel on tegemist ühe menetlusosalise õigusega, mille tagamine on menetleja poolt kohustuslik. Battelle Law and Justice Study Center (1978. pp. 20) toob samuti välja, et on oluline ülekuulamise lõpus pakkuda ohvrile tugiteenuseid, mis teda sündmusest ülesaamisega võivad aidata.

Kolmandaks valikvastuseks oli „Ülekuulamise viin läbi ohvrile sobivas tempos“, neljandaks „Loon ohvrile ülekuulamise alguses turvatunde“ ja viiendaks „Väljendan ohvrile temaga juhtunu osas uskumist“. Pattersoni (2012, pp. 1357-1363) uuringus selgus, ohvri heaoluga arvestamine ja ohvri tempos ülekuulamise läbiviimine on olulised, sest aitavad ohvritel paremini juhtunu detaile meelde tuletada. Samuti ohvriga enne küsitlemist kontakt loomine aitab ohvril tunda end turvaliselt.

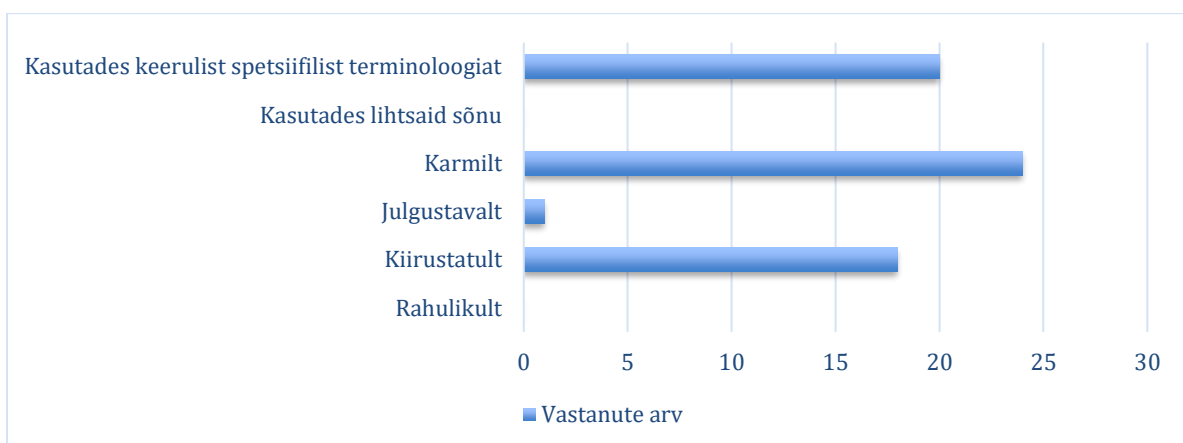

Joonis 5. Kuidas menetlejad toetavad ohvreid ülekuulamise käigus (autori koostatud)

Üheteistkümnendale küsimusele vastates valis kõik valikud 15 vastajat 26-st. Kõige populaarsemad valikvastused olid „Pakun ohvrile vajadusel psühholoogilist nõustamist“ ja „Loon ohvrile ülekuulamise alguses turvatunde“. Neid vastuseid valis mõlemaid 24 vastajat.

Kõige vähem valiti küsimuse vastuseks „Väljendan ohvrile temaga juhtunu osas uskumist“, mida valis 19 vastajat.

Kaheteistkümneks küsimuseks oli „ Millisel viisil küsimuste esitamine võib põhjustada ohvris teisest ohvrustumist?“. Tegemist on kuue valikvastustega küsimusega (vt joonis 6). Vastused sai valitud teooriast lähtuvalt. Pattersoni (2012, pp. 1358-1360) artiklist selgus, et küsitlemisel on esiteks oluline küsimuste esitamise kiirus. Näiteks ohvrile kiirustatult küsimuste esitamine võib muuta talle raskeks juhtunust rääkimise, aga ohvriga rahulikult vestlemine võib aidata tal rahuneda. Teiseks tuleb tähelepanu pöörata küsimuste esitamise toonile. Ohvriga julgustaval toonil vestlemine tekitab ohvris kaitstud tunde, aga kui talt küsitakse jõuliselt küsimusi võib see meenutada talle esmast ohvrustumist. Nende punktide põhjal toodi kiirust iseloomustavateks valikuteks „Rahulikult“ ja „Kiirustatult“ ning tooni iseloomustavateks valikuteks „Julgustavalt“ ja „Karmilt“. Ministry of Justice (2011, pp. 79) toob oma küsitlemise juhises välja, et küsimuste puhul on oluline esitada neid võimalikult lihtsalt ja lühidalt. Rasked sõnad või väga spetsiifiline terminoloogia võib põhjustada ohvris segadust. Sellest lähtuvalt valiti üheks valikvastuseks „Kasutades keerulist spetsiifilist terminoloogiat“ ja selle vastandina toodi teiseks valikuks „Kasutades lihtsaid sõnu“. Sarnaselt kümnele küsimusele oli küsimuse eesmärk näha, kas ametnikud on teadlikud, millisel viisil küsimuste esitamine võib ohvris põhjustada teisest ohvrustumist.

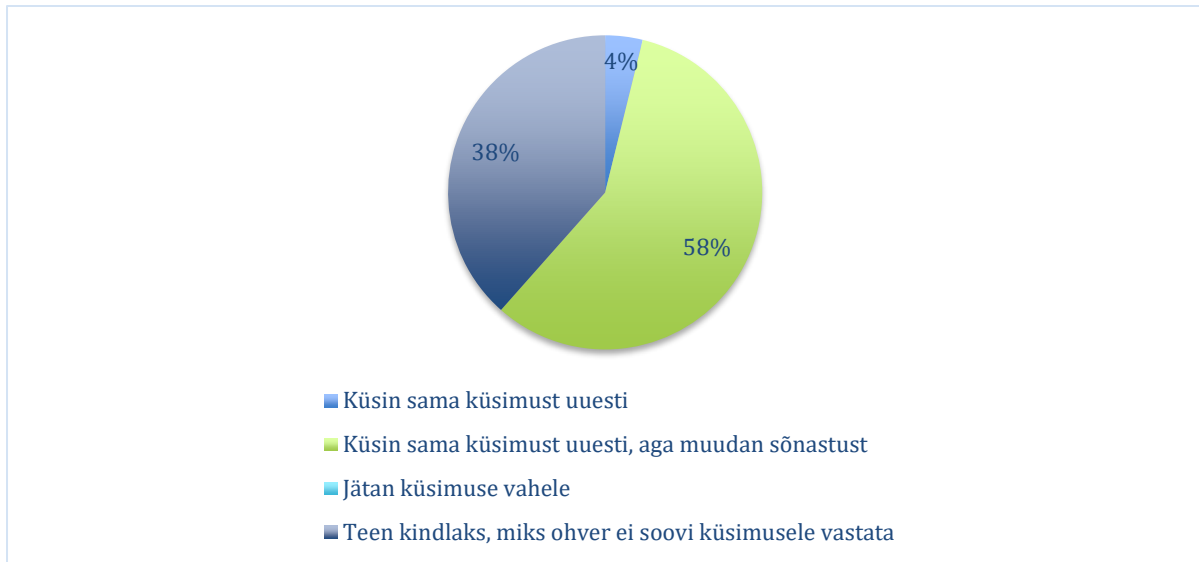

Joonis 6. Menetlejate arvamus küsimuste esitamise viisist, mis võib põhjustada ohvris teisest ohvrustumist (autori koostatud)

Kaheteistkümne küsimuse vastustes selgub, et 26-st vastanust valis ainult üks ametnik antud küsimuse vastuseks valiku, mis ei põhjusta ohvris teisest ohvrustumist. 14 ametniku valis küsimuse vastuseks kõik kolm teisest ohvrustumist põhjustavat küsimuste esitamise viisi. Ülejäänud 11 vastanut valisid kas ühe või kaks valikut kolme teisest ohvrustumist põhjustava

küsimuste esitamise viisi hulgast. Antud tulemustest võib järeldada, et ametnikud on teadlikud, millisel viisil küsimuste esitamine võib ohvrile mõjuda traumeerivalt.

Kolmeteistkümnes küsimus oli esitatud lõpeta lause formaadis, „Kui ohver ei vasta minu küsimusele soovitud viisil, siis...?“. Lause lõpetamiseks olid järgmised valikud: „Küsin sama küsimust uuesti“, „Küsin sama küsimust uuesti, aga muudan sõnastust“, „Jätan küsimuse vahele“, „Teen kindlaks, miks ohver ei soovi küsimusele vastata“ (vt joonis 7).

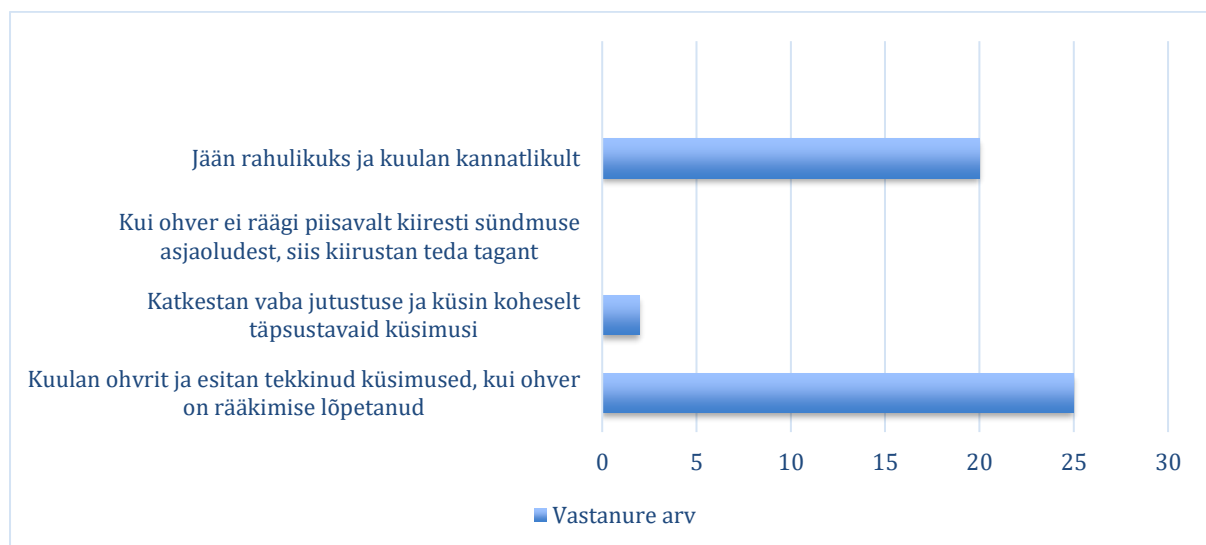
Joonis 7. Kuidas menetlejad käituvad kui ohver ei vasta nende küsimusele soovitud viisil (autori koostatud)

Vastustest lähtub, et menetlejad lahendavad olukorra põhiliselt kahel viisil. 15 vastanut leidis, et kui ohver ei vasta nende küsimusele soovitud viisil, siis nad küsivad sama küsimust uuesti, aga muudavad sõnastust. Ministry of Justice (2011, pp. 79) soovib oma küsitlemise juhises küsimuse sõna-sõnalt kordamise asemel muuta küsimuse sõnastust, et tagada ohvrilt soovitud vastuse saamine ning ka ohvri võimalikult vähene traumeeritus.

10 vastanut leidis, et kui ohver ei vasta nende küsimusele soovitud viisil, siis nad teevad kindlaks miks ohver ei soovi küsimusele vastata. Antud küsimuse puhul on see väga positiivne tulemus. Kergandberg & Sillaots (2006, lk 267) leidsid, et vastuolulisemate teemade puhul võib ohver sulguda endasse ja mitte soovida enam detailseid ütlusi anda. Oluline on saada ohvrilt teada kogu info, mida ta teab ja seda nii, et ta ei saaks halba kogemust. Ministry of Justice (2011, pp. 75-76) soovib, et sellises olukorras on menetleja poolne rahustamine ja ohvri toetamine ülimalt oluline, et suurendada ohvriga sidet ja võita tema usaldus. Ehk läbi tema vastu huvi tundmise ning proovides saada aru põhjusest, miks ta ei soovi küsimusele

vasta, võib menetleja suurendada sidet ohvriga ja pakkuda talle raskest teemast rääkimisel toetust. Ainult üks vastaja valis vastuseks „Küsin sama küsimust uuesti“. Ministry of Justice (2011, pp. 79) toob oma küsitlemise juhises välja, et sama küsimuse kordamine ei ole soovitatav, sest võib ohvris tekitada tunde, et tema antud esimene vastus on vale ja ta võib oma vastust vastavalt muuta. Mitte ükski vastaja ei valinud vastust „Jätan küsimuse vahele“. See on samuti väga positiivne, sest küsimuse vahele jätmisel võib olulisi detaile tõendamiseseme asjaolude kohta jääda teada saamata.

Neljateistkümnes küsimus oli samuti lõpeta lause vormis, kus vastaja sai valida ühe või mitu valikut. Küsimuseks oli „Ülekuulamise vaba jutustuse käigus...“. Valikvastused oli järgmised: „Kuulan ohvrit ja esitan tekkinud küsimused, kui ohver on rääkimise lõpetanud“, „Katkestan vaba jutustuse ja küsin koheselt täpsustavaid küsimusi“, „Kui ohver ei räägi piisavalt kiiresti sündmuse asjaoludest, siis kiirustan teda tagant“, „Jään rahulikuks ja kuulan kannatlikult“ (vt joonis 8). Küsimuse eesmärk oli kontrollida, kas menetlejad on teadlikud vaba jutustuse põhimõtetest ja kas vaba jutustuse käigus võib tekkida olukordi, kus menetlejad soodustavad teisese ohvristumise tekkimist.

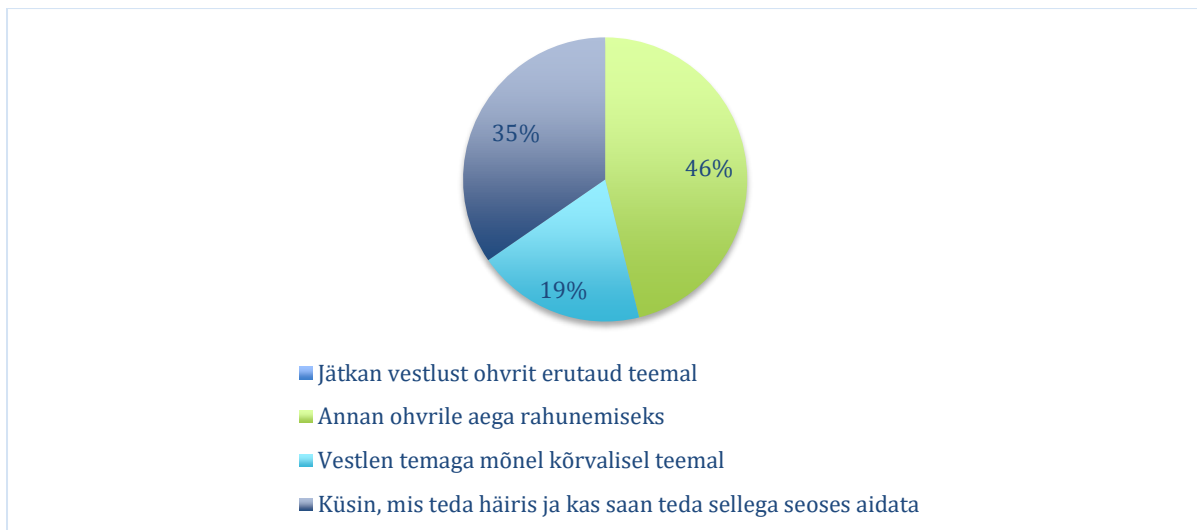

Joonis 8. Menetlejate arvamus, kuidas tuleks käituda ülekuulamisel vaba jutustuse käigus (autori koostatud)

Neljateistkümnenenda küsimuse vastustest selgub, et peaaegu täielikult valisid ametnikud ohvrit toetavad käitumisviisid, mida vaba jutustusel kasutada ning mis tekitavad väiksema tõenäosusega ohvrites teisest ohvristumist. 25 vastajat valis vastuse „Kuulan ohvrit ja esitan tekkinud küsimused, kui ohver on rääkimise lõpetanud“ ja kõigest kaks vastajat valis valiku „Katkestan vaba jutustuse ja küsin koheselt täpsustavaid küsimusi“. Nii Lindmäe (1995, lk 29-

30) kui ka Kergandberg ja Sillaots (2006, lk 266) rõhutavad, et uurija jaoks on oluline reegel vaba jutustuse juures mitte ohvrit katkestada ja küsida küsimused kui ohver on rääkimisega lõpetanud, sest see võib põhjustada ohvril oluliste faktide ununemise. 20 vastajat valis vastuse „Jään rahulikuks ja kuulan kannatlikult“ ja mitte ükski ametnik ei valinud valikutest vastust „Kui ohver ei räägi piisavalt kiiresti sündmuse asjaoludest, siis kiirustan teda tagant“. Lindmäe (1995, lk 29-30) kui ka Kergandberg ja Sillaots (2006, lk 266) toovad välja, et uurija jaoks on oluline ohvrit kannatlikult ja rahulikult kuulata. Käitudes vastupidiselt, ohvri jutustust segades, võib menetleja oma tegevusega põhjustada ohvril mõne olulise fakti ununemise

Viieteistkümnes küsimus esitati vormis, kus vastajal tuli lause lõpetada valides nelja vastuse variandi seast endale sobiv valik. Küsimus oli järgmine „Kui ohver ülekuulamise käigus erutub, siis...“. Neli vastusevarianti olid „Jätkan vestlust ohvrit erutanud teemal“, „Annan ohvrile aega rahunemiseks“, „Vestlen temaga mõnel kõrvalisel teemal“ ja „Küsin, mis teda häiris ja kas saan teda sellega seoses aidata“ (vt joonis 9). Vastused valiti Lindmäe (1995, lk 28, 39) raamatus kirjutatu põhjal, kus toodi välja, et kui ohver mingil põhjusel ülekuulamisel erutub, siis peaks ametnik vestlema ohvriga mõnel kõrvalisel teemal ja andma ohvrile aega rahunemiseks.

Joonis 9. Menetlejate arvamus, kuidas tuleks käituda kui ohver ülekuulamisel erutub (autori koostatud)

Viieteistkümnele küsimusele vastas 12 vastanut valikuga „Annan ohvrile aega rahunemiseks“. Üheksa vastanut valis valiku „Küsin, mis teda häiris ja kas saan teda sellega seoses aidata“ ja viis vastanut valiku „Vestlen temaga mõnel kõrvalisel teemal“. Valikut „Jätkan vestlust ohvrit erutanud teemal“ ei valinud ükski vastanu. Küsimuse vastustest võib

järeldada, et ametnikud mõistavad, et ohvri erutumise korral, ei ole ohvri heaolule ega menetluse käigule hea jätkata ülekuulamist ohvrit häirinud teemal. Ülekuulamiseel saarase olukorra tekkimisel valivad kõik vastanud ühe kolmest ohvri jaoks positiivselt mõjuvast valikust, andes ohvrile aega rahuneda, proovides ohvrit mõista ja talle abi pakkudes või rääkides muudel teemadel.

Kuueteistkümnendaks küsimuseks oli „Mis on teie jaoks kõige tähtsam ohvri ülekuulamise juures?“. Küsimus oli kolme valikvastusega, „Ohvrilt saadav info“; Ohvri heaolu“ ja „Võimalikult kiiresti ülekuulamisega lõpetada“.

Lindmäe (1995, lk 38-39) võrdleb kannatanut ja tunnistajat ning toob välja, et kuna kannatanu on olnud otseses kokkupuutes kurjategijaga võib ta anda selle tõttu detailsemaid ütlusi. Ehk ohvrilt saadav info on väga oluline ja ohvri ülekuulamise juures üks kõige tähtsamaid eesmäärke. Seda on näha ka antud küsimuse vastustest, kus 16 vastanut valis valiku „Ohvrilt saadav info“. Orth (2002, pp. 314) toob välja, et kui ohver kriminaalmenetluse käigus kogeb teisest ohvrustumist ei mõjuta see ainult ohvri enda enesetunnet, näiteks enesehinnangut, vaid ka seda, kuidas ta edaspidi suhtub meie õigussüsteemi. Ohver võib kaotada usalduse nii politsei kui kogu õigussüsteemi vastu. Seega on väga oluline tagada ülekuulamiseel ohvri heaolu, et tal säiliks usaldus ja ta julgeks endaga juhtunust rääkida. Vastustest selgub, et 10 vastanut valis „Ohvri heaolu“. Positiivne tulemus on, et valikut „Võimalikult kiiresti ülekuulamisega lõpetada“ ei valinud ükski vastanu. Kui menetleja seab eesmärgiks ülekuulamine võimalikult kiiresti läbi viia, siis ei pruugi ta saada teada tõendamiseks olulisi detaile ega luua ka ohvriga usalduslikku kontakti.

Seitsmeteistkümnenda küsimuseks oli avatud küsimus „Kui sageli tuleb ette ohvrite soovi kasutada psühholoogilise nõustamise teenust ülekuulamise ajal, kuna ohver on endast väljas ja ei suuda juhtunust rääkida? Kas igakordselt või harvemini?“. Küsimuse eesmärk oli saada teada kui paljud uurijad kasutavad ülekuulamistel psühholoogilise nõustamise teenust. Aitamaks vastajatel piiritleda oma kogemust anti neile vahemik, kas antud teenust on nad kasutanud igakordselt või harvemini. Üks ametnik vastas, et tema kasutab ülekuulamiseel psühholoogilise nõustamise teenust igakordselt. 14 vastanut vastas küsimusele, et psühholoogilise nõustamise teenust kasutavad nad ülekuulamiseel harva. Neist üks rõhutas, et selline vajadus tekib tal just raskemate lähisuhtevägivalla juhtumite puhul:

„LSV raskemate juhtumite puhul. Üldiselt siiski vähe.“ (Vastus 9, 2022).

Viis vastanut vastas küsimusele, et psühholoogilise nõustamise teenust läheb vaja väga harva. Üks vastanu tõi välja, et ülekuulamise ajal läheb tal psühholoogilise nõustamise teenust vaja väga harva, aga pigem tuleb seda ette vahetult peale ülekuulamist:

„Väga harva. Tihtipeale see toimub vaetult peale ülekuulamist.“ (Vastus 1, 2022).

Neli vastanut vastasid, et neil ei ole tulnud kordagi ette olukorda, kus on vaja olnud kasutada psühholoogilise nõustamise teenust. Üks vastanutest tõi välja, et nendel üksikutel juhtudel kui tal on psühholoogilise nõustamise teenust olnud vaja, siis ei ole vastavat spetsialisti olnud käepärast:

„Peaaegu mitte kunagi, äärmiselt harva on selline vajadus ette tulnud, kuid ka siis ei ole olnud neid spetsialiste käepärast saada.“ (Vastus 23, 2022).

Üks vastanutest toob välja, et ohvri stress on ülekuulamise käigus kriminaalmenetluse eesmärkide saavutamiseks vältimatu. Menetleja toob välja, et ta käitub ohvritega ülekuulamisel empaatiliselt ja sellepärast ei ole olnud ohvritel soovi psühholoogi kaasamiseks. Selleks, et ohvrit peale ülekuulamist aidata, kaasab menetleja pooltel juhtudest ohvriabi spetsialisti, kes vajadusel suunab ohvri edasi psühholoogi juurde:

„Ohver üldjuhul saab ülekuulamisega hakkama, sest olen ülekuulamise ajal äärmiselt empaatiline. Samas, kriminaalmenetluse eesmärkide tagamiseks teatud stress ohvri poolt on vältimatu, ning uurija ei saa enam seda leevendada, kui ülekuulamine on lõppenud. Umbes 50% juhtudel kaasan ohvriabi spetsialisti kohe peale ülekuulamist. Ohvriabi spetsialist peale vestlust suunab ohvri psühholoogi poole.“ (Vastus 3, 2022).

2.3. Järeldused ja ettepanekud

Teoreetiliste allikate analüüsist selgub, et ülekuulamisel võib isikuvastaste süütegude ohvritel esineda mitmeid teisese ohvrustumise tunnuseid. Campbell (2008, pp. 704) ja Patterson (2012, pp. 1361) leidsid, et ohvri korduv küsitlemine ja ülekuulamise käigus sama küsimuse kordamine on ohvritele emotsionaalselt häiriv ja tekitab ohvris ebamugavust. Hunter (2019, lk 49-50) toob välja, et ametnike mittetoetavast suhtumisest ülekuulamisel traumeerib ohvreid. McQueeni (2021, pp. 4-5) intervjuudest selgus, et kui politsei ei uskunud ohvritega juhtunut,

siis kaotasid ohvrid usalduse politsei ja kohtusüsteemi vastu. Nad tundsid, et politsei ei hooli neist ja pani mõtlema, et muudes olukordades pole mõtet politseilt abi otsida. Cronje ja Zietsman (2009, pp. 77) leidsid, et teisene ohvristumine võib väljenduda ohvritel erinevatel tasanditel. Probleemid võivad tekkida füüsilisetervisega ja vaimsetervisega. Ohvriks langemise tõttu suurenenud stressitase võib põhjustada traumajärgse stressihäire kui seda õigel ajal ei ravita. Probleemiks võib saada ka paranoia. Inimesel kaob usaldus, hullemal juhul võib usaldus kaduda ka perekonna, sõprade ja kolleegide vastu. Blasdell (*et al.*, 2021, pp. 23) teisese ohvristumise tunnuseks on kriminaalõigussüsteemi spetsialistide poolt ohvri diskrimineerimine ja süüdistamine.

Teoreetilistest allikatest lähtuvalt võivad isikuvastaste süütegude ohvrites tekitada teisest ohvristumist erinevad menetleja tegevused. Renzetti ja Edleson (2008, pp. 631) artiklis toovad autorid välja, et politseiametnik võib põhjustada ohvrile teisest ohvristumist kui ta viitab ohvri süüle või viitab sellele, et ohver oma tegevusega aitas kaasa temaga juhtunule. Campell'i (2008, pp. 704) ja Patterson'i (2012, pp. 1350-1351, 1360-1361) artiklitest tuleb välja, et ohvri korduv küsitlemine ja küsimuste esitamise viis võivad olla ohvrile emotsionaalselt häirivad ning mõjutada ka ohvri hilisemaid ütlusi. Samuti menetleja poolt ohvri diskrimineerimine, mis võib väljenduda sõltuvalt ohvri vanusest, rassist või juhtumi rassilisest koosseisust. Veel toob autor välja, et menetlejad näitavad ohvrite suhtes oma umbusaldust välja näiteks ohvrile otse välja öeldes, et nad ei usu neid. Säärane käitumine mõjub ohvrile traumeerivalt ehk põhjustab teisest ohvristumist. Hunter (2019, lk 49-50) ja Laxminarayan (2013, pp. 155) toovad välja, et ohvri mittetoetav suhtumine traumeerib ohvreid. Politseiametnike mittetoetav suhtumine väljendub selles kui ametnik soovib ohvril avaldust mitte teha või keeldub oma eelarvamuste tõttu uurimist alustamast.

Ankeetküsitluse analüüsi tulemuste põhjal võib teha järeldusi, et üle poole vastanud menetlejatest on teadlikud millised tegevused põhjustavad ülekuulamisel ohvrites teisest ohvristumist. Valdavalt seavad menetlejad esikohale ohvril saadava tõendamiseks olulise teabe ja ohvri heaolu jääb pigem teisele kohale. Näiteks enamuse vastanute jaoks on olulisem valmistada ülekuulamiseks ette esitatavad küsimused kui uurida kas ohver sooviks, et ülekuulamise viiks läbi temaga samast soost isik. Samuti on suurem osa vastanud menetlejatest teadlikud kuidas ohvriga kontakti luua ja kuidas ohvrit ülekuulamise käigus toetada. Näiteks ülekuulamisel aktiivselt kuulamine, ohvri vaba jutustuse ajal ohvri mitte segamine ja ohvriga usaldusliku kontakti loomine. Küsimuste esitamise osas leidis enamik vastanutest, et

kiirustades, kasutades karmi hääletooni ja keerulisi sõnu, võib menetleja ohvrit ülekuulamisel traumeerida. Ka küsimuse kordamise puhul leidsid menetlejad, et ohvri jaoks oleks sobivam muuta küsimuse sõnastust ja uurida miks ta ei soovi küsimusele vastata. Rääkides ohvriga teemadest, mis teda häirivad, leidsid kõik vastanud, et mõistlikum on ohvrile anda aega rahunemiseks ja rääkida temaga mõnel kõrvalisel teemal, mitte teda häirival teemal edasi rääkides traumeerida.

Küsitluse vastuste põhjal selgus, et menetlejal on ohvrite suhtes teatud eelarvamused. Näiteks kaldutakse arvama, et ohvril peaksid olema juhtunud kehvastused ja ohver peaks käituma ülekuulamisel rahutult. Selle põhjal võib järeldada, et ametnikud suhtuvad ohvritesse eelarvamustega. Seda kinnitavad ka varasemad uuringud. Blasdell (*et al.*, 2021, lk 50) toob oma uuringus välja, et politseiametnikel on ohvrite suhtes teatud eeldused. Näiteks kuidas ohvrid peale ohvristumist käituma peaksid ja milliseid emotsioone nad peaksid välja näitama. See tõttu tuleks menetlejatele võimaldada psühholoogilise sisuga koolitus, et paremini mõista ohvreid ja vältida ohvrite osas eelarvamuste teket.

Selleks, et vältida teisese ohvristumise põhjustamist ametnike poolt pakub lõputöö autor välja järgnevad ettepanekud:

- Lisada Sisekaitseakadeemia Politsei- ja piirivalve kolledži kadettide õppekavasse õppeaine õiguspsühholoogia. Hetke seisuga sellist õppeainet eraldiseisva aina ei läbita. Saadakse üldine ülevaade ülekuulamise läbiviimisest ja on võimalik valida valikaine „Ülekuulamine ja kehakeel“, kuid arvan, et see ei ole piisav. Tulevikus teisese ohvristumise vältimiseks, tuleks juba koolis anda kadettidele spetsiifilisem õpe.
- Töötada välja koolitus, mis keskendub just politseiametnike poolt tekitatud teisese ohvristumise vältimisele.
- Tõsta teadlikust teisese ohvristumise teemal Politsei- ja piirivalveameti isikuvastaste kuritegude menetlejate seas läbi koolituste, kus jagada parimat praktikat ohvritega suhtlemise ja käitumise osas.

KOKKUVÕTE

Teisene ohvristumine toimub siis, kui ohver elab korduvalt läbi ebameeldivusi mitte kuriteo otsese tagajärje tõttu, vaid selle tõttu, kuidas institutsioonid ja teised isikud ohvriga käituvad. Teisest ohvristumist võib põhjustada näiteks ohvri korduv kokkupuude vägivaldsete tegudega, korduv ülekuulamine samade faktide kohta, sobimatu keelekasutus või tundetute kommentaaride tegemine kõigi ohvritega kokku puutuvate isikute poolt (European Institute for Gender Equality, 2021). Kuna kõige sagedamini toimub ohvri esimene kontakt õiguskaitseasutustest just politseiga, siis on oluline leida võimalusi politseiasutustes teisese ohvristumise vältimiseks. Kui politseinike väljaõpe on ohvriga suhtlemise osas puudulik, kannatavad selle all ohvri rahulolu ja kindlustunne, mis vähendab ohvri tahet osaleda kriminaalõigusprotsessis (Centre for International Crime Prevention, 1999, lk 57).

Teema aktuaalsust kinnitavad siseriiklikud arengukavad ja uuringud. Teemat on rõhutatud nii Justiitsministeeriumi valitsemisala arengukavas aastateks 2019 - 2022 kui ka Siseturvalisuse arengukavas 2020-2030. Töö on uudne, sest teisese ohvristumise teemal ei ole sellise vaatenurga alt varasemalt töid kirjutatud. Antud lõputöö lisaväärtus seisneb selles, et keskendutakse just politseiametnike poolt uurimistoimingus vägivaldaohvrite ülekuulamisele, mis on kitsam ja spetsiifilisem ja annab uudse nurga antud lõputööle.

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada kuidas saaks isikuvastaste süütegude ohvrite ülekuulamisel politseiametnike poolt tekitatud võimalikku teisest ohvristumist vältida. Eesmärgi saavutamiseks püstitati kolm uurimisülesannet.

Esimeseks uurimisülesandeks oli analüüsida teoreetiliste allikate kaudu teisese ohvristumise indikaatoreid ning teoreetilistest allikatest tulenevad leida võimalusi ja tuua välja sagedamini esinevaid indikaatoreid, mis aitavad isikuvastaste süütegude ohvrite kohtlemisel vältida nende teisest ohvristumist. Teisene ohvristumine võib ohvritel väljenduda mitmeti. Näiteks on ohvrid emotsionaalselt häiritud ja traumeeritud, kaotavad usalduse politsei ja kohtusüsteemi vastu, ega otsi hiljem muudes olukordades politseilt abi. Ohvritel võivad probleemid tekkida füüsilise- ja vaimsetervisega. Ohvritel võib tekkida suurenenud stressitaseme tõttu traumajärgne stressihäire ja paranoia. Inimesel kaob usaldus, hullemal juhul võib usaldus kaduda ka perekonna, sõprade ja kolleegide vastu.

Teiseks uurimisülesandeks oli kaardistada isikuvastaste süütegude ohvrite ülekuulamise ajal menetlejate domineerivamad käitumiselemendid, mis võivad põhjustada teisest ohvrustumist nelja prefektuuri näitel. Uuringus selgus, et kõige probleemsemateks menetleja käitumiselementideks on eelarvamused kuidas ohver käituma peaks. Samuti vähene ohvri soovidega arvestamine. Näiteks ei pea liigi pooled ametnikud oluliseks uurida ohvrit kas ta sooviks, et tema ülekuulamist viiks läbi temaga samast soost isik.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli teooria ja empiirilise uuringu võrdluste põhjal teha järeldusi ja pakkuda välja lahendused kuidas vältida teisest ohvrustumist politsei menetlejate poolt. Lõputöö raames on pakutud välja kolm aspekti, mis võivad aidata leevendada ja ennetada politsei poolt tekitatud teisest ohvrustumist. Esiteks sisekaitseakadeemia õppekavasse ohvritega suhtlemise ja käitumise teemaliste loengute ja praktikumide lisamine. Teiseks teisesele ohvrustumisele keskenduva koolituse välja töötamine. Kolmandaks isikuvastaste süütegude menetlejatele teisesele ohvrustumisele keskenduva koolituse pakkumine.

Autor peab oluliseks välja tuua, et objektiivsemate tulemuste saamiseks pidanuks uuringus osalema rohkem menetlejaid, mida ka eelduslikult oodati. Saadud vastuste maht võimaldas siiski anda ülevaate antud temaatikast ja esinevatest probleemidest, kuid põhjalikumate järelduste tegemiseks võinuks andmeid olla rohkem. Kindlasti on võimalik antud teemat uurida põhjalikumalt magistritöö raames. Näiteks teostades ülekuulamistel vaatlusi ja vesteldes ohvrite endaga, et saada teada vahetut arvamust ohvritelt endalt.

SUMMARY

The topic of the dissertation is “Secondary victimization during interrogations of crimes against the person”. The thesis is written in Estonian, with a summary in Estonian and English. The work consists of 54 pages, plus 9 figures. The dissertation has been compiled using 43 different sources in Estonian and English, to which reference is made in the text. The aim of the dissertation is to find out how the possible secondary victimization caused by police officers during the interrogation of the victims of crimes against the person could be avoided. The thesis consists of two chapters. The first chapter provides an overview of what constitutes secondary victimization and what the actions of the police officers cause. The tactics of interrogation and communication with victims of violence, as well as the practice of other countries regarding secondary victimization, are outlined. The second chapter presents the results of the empirical study, draws conclusions and makes suggestions. The research strategy of the empirical study is an overview study, the data collection method is a questionnaire survey, and the sample includes police officers who investigate crimes against persons from all four prefectures. Based on the theoretical sources and the analysis of the answers to the questionnaire, the author pointed out which activities of the police officers cause secondary victimization, being aware of the issues of secondary victimization, and suggested solutions to alleviate the second victimization during interrogations against persons.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Bharmal, Z. & Batthini, D. P., 2015. Victims Still in Obscurity: Concept of Victimology. *VIDHIGYA: The Journal of Legal Awareness*, 10(1), pp. 34-44.

Blasdell, R., Krieger-Sample, L., Kilburn, M., 2021. *Invisible Victims and the Pursuit of Justice: Analyzing Frequently Victimized Yet Rarely Discussed Populations*. United States of America: IGI Global.

Born, J. T., 2018. *Investigators's Manual: A Field Guidebook*. Bloomington: AuthorHouse.

Brooks & Burman, 2017. Reporting rape: Victim perspectives on advocacy support in the criminal justice process. *Criminology & Criminal Justice*, 17(2), pp. 209–225.

Campbell, R., 2008. The Psychological Impact of Rape Victims' Experiences With the Legal, Medical, and Mental Health Systems. *American Psychologist*, 63(8), pp. 702-717.

Centre for International Crime Prevention, 1999. *Handbook on Justice for Victims*.
[Võrgumaterjal] Leitav:
https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf
[Kasutatud: 30.10.2021].

Cronje, S. & Zietsman, J. M., 2009. *Criminology*. Cape Town: Pearson Education South Africa (Pty) Ltd.

EEA Grants, 2022. *JAD – Joint action against domestic violence*. [Võrgumaterjal] Leitav:
<https://eeagrants.org/archive/2009-2014/projects/RO20-0007> [Kasutatud: 06.03.2022].

Espenberg, K., Kiisel, M., Lukk, M., Soo, A., Themas, A., Themas. E., Villenthal, A. 2017. *Kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuring*. [Võrgumaterjal] Leitav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuriteoohvrite_uuring_2017.pdf [Kasutatud: 28.11.2021].

Espenberg, K., Kiisel, M., Lukk, M., Soo, A., Themas, A., Themas, E., Villenthal, A. 2017. *Kuriteoohvrite kaitse ja kohtlemise uuringu teoreetilised lähtekohad*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuriteoohvrite_kaitse_ja_kohtlemine_ptk2ja3_teoreetilised_lahtekohad.pdf [Kasutatud: 02.02.2022].

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK.

European Crime Prevention Network sekretariaat, 2016. *Preventing Secondary Victimization policies & practices*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/toolbox_vii_-_final.pdf [Kasutatud: 06.10.2021].

European Institute for Gender Equality, 2021. *Secondary victimisation*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1358> [Kasutatud: 05.10.2021].

Geiselman, R., & Fisher, R., P., 1985. *Interviewing Victims and Witnesses of Crime*. Washington: National Institute of Justice.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P., 2004. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina.

Hunter, K. M., 2019. *Secondary Victimization of Young Adult Female Sexual Assault Victims*. Honors Undergraduated Theses.

Johnson, B., & Christensen, L., 2012. *Educational research: quantitative, qualitative and mixed approaches*. 4th edition. Los Angeles: SAGE.

Justiitsministeerium, 2018. *Aastatel 2010–2018 läbi viidud küsitlused inimeste kokkupuudetest kuritegevusega (ohvriuuritud)*. Leitav:

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/ohvriuuringu_te_2010-2018_kokkuvote.pdf [Kasutatud: 16.02.2022].

Justiitsministeerium, 2017. *Justiitsministeeriumi arengukava aastateks 2019-2022*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/justiitsministeeriumi_arengukava_2019-2022.pdf [Kasutatud: 05.10.2021].

Justiitsministeerium, 2012. Kannatanud ja tunnistajad süüteomenetluses. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kannatanud-ja-tunnistajad-suuteomenetluses> [Kasutatud: 02.02.2022].

Justiitsministeerium, 2020. *Kuritegevus Eestis 2020*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2020/> [Kasutatud: 16.02.2022].

Keane, A., 2012. Cross-Examination of Vulnerable Witnesses - Towards a Blueprint for Re-Professionalisation. *The International Journal of Evidence & Proof*, 16(2), pp. 175–198.

Kergandberg, E. & Sillaots, M., 2006. *Kriminaalmenetlus*. Tallinn: Juura.

Kriminaalmenetluse seadustik (2003) RT I 2003, 27, 166.

Laxminarayan, M., 2013. Interactional justice, coping and the legal system: Needs of vulnerable victims. *International Review of Victimology*, 19(2), pp. 145–158.

Legislation.gov.uk, 2004. Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004. . [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2004/28> [Kasutatud: 26.02.2022].

Lindmäe, H., 1995. *Menetlustaktika*. 1. Tartu: Juristide Täienduskeskus.

Logan, T. K., Shannon, L. & Walker, R. 2006. Police Attitudes Toward Domestic Violence Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(10), pp. 1365-1374.

Lord, V. B., & Cowan, A. D., 2011. *Interviewing in Criminal Justice: Victims, Witnesses, Clients, and Suspects*. Canada: Jones and Barlett Publishers.

McQueen, K., Murphy-Oikonen, J., Miller. Ainsley., Chambers. L., 2021. Sexual assault: women's voices on the health impacts of not being believed by police. *BMC Women's Health*, 21(1), pp. 1-10.

Ministry of Justice, 2011. *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings*. [Võrgumaterjal]
Leitav:
https://www.cps.gov.uk/sites/default/files/documents/legal_guidance/best_evidence_in_criminal_proceedings.pdf [Kasutatud: 16.01.2022].

Ministry of Justice, 2020. *Code of Practice for Victims of Crime in England and Wales*. [Võrgumaterjal] Leitav:
https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/974376/victims-code-2020.pdf [Kasutatud: 26.02.2022].

Orth, U., 2002. Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings. *Social Justice Research*, 14(4), pp. 313-325.

Parts, K., 2018. *Teisene ohvristumine Eesti kriminaalmenetluses. Magistritöö.* Tallinn: Tartu Ülikool.

Patterson, D., 2012. The Impact of Detectives' Manner of Questioning on Rape Victims' Disclosure. *Violence Against Women*, 17(11), pp. 1349-1373.

Renzetti, C. M. & Edleson, J. L., 2008. *Encyclopedia of Interpersonale Violence.* Volume 1. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, Inc.

Schafer, J. R. & Navarro, J., 2016. *Advanced Interviewing Techniques: Proven Strategies for Law Enforcement, Military, and Security Personnel.* Third Edition. United States of America: Charles c Thomas Publisher Ltd.

Simmonds, L., 2013. Lost in transition? The changing face of Victim Support. *International Review of Victimology*, 19(2), pp. 201–217.

Siseministeerium, 2021. *Siseturvalisuse arengukava 2020-2030.* [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/STAK/STAK2/siseturvalisuse_arengukava_2020_2030_03.06.2021.pdf [Kasutatud: 05.10.2021].

Themeli, O. & Panagiotaki, M., 2014. *Forensic Interviews With Children Victims of Sexual Abuse: The Role of the Counselling Psychologist*, pp. 1-20.

Traat, U., 2010. *Viktimoloogia: areng, aine ja uuringud. Artiklite kogumik: Ühiskonna turvalisuse teenistuses.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia, lk 158.

Turu-uuringute AS, 2017. *Avaliku arvamuse uuring 2017.* [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.politsei.ee/files/Analüüs%20ja%20statistika/avaliku-arvamuse-uuring-2017.pdf?e98cd21d90> [Kasutatud: 16.02.2022].

Wemmers, J. M., 1996. *Victims in the criminal justice system*. Amsterdam: Kugler Publications.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool. [Võrgumaterjal] Leitav:
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf [Kasutatud:
13.11.2021].

TABELITE JA JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Vastanud uurijate jagunemine prefektuuride alusel (autori koostatud)	lk 27
Joonis 2. Menetlejate arvamus kuidas valmistuda ohvri ülekuulamiseks (autori koostatud)	lk 29
Joonis 3. Menetlejate arvamus milliste võtete kasutamine aitab ülekuulamisel ohvriga suhtluskontakti loomisel (autori koostatud)	lk 30
Joonis 4. Menetlejate arvamus ohvrile iseloomulikest tunnustest (autori koostatud)	lk 31
Joonis 5. Kuidas menetlejad toetavad ohvreid ülekuulamise käigus (autori koostatud)	lk 32
Joonis 6. Menetlejate arvamus küsimuste esitamise viisist, mis võib põhjustada ohvris teisest ohvristumist (autori koostatud)	lk 33
Joonis 7. Kuidas menetlejad käituvad kui ohver ei vasta nende küsimusele soovitud viisil (autori koostatud)	lk 34
Joonis 8. Menetlejate arvamus, kuidas tuleks käituda ülekuulamisel vaba jutustuse käigus (autori koostatud)	lk 35
Joonis 9. Menetlejate arvamus, kuidas tuleks käituda kui ohver ülekuulamisel erutub (autori koostatud)	lk 36

Lisa 1. Isikuvastaste süütegude menetlejate ankeetküsitlus ohvrite ülekuulamisel teisese ohvrustumisega seonduvalt

1. Sugu

- a) Mees
- b) Naine

2. Vanus

- a) 20+
- b) 30+
- c) 40+
- d) 50+

3. Haridustase (hetkel olemasolev)

- a) Rakenduskõrgharidusõpe
- b) Bakalaureuseõpe
- c) Magistriõpe

4. Prefektuur (kus hetkel töötate)

- a) Põhja prefektuur
- b) Lõuna prefektuur
- c) Ida prefektuur
- d) Lääne prefektuur

5. Tööstaaž (Politseis)

- a) 1-5 aastat
- b) 5-10 aastat
- c) 10-15 aastat
- d) 15-20 aastat
- e) 20-25 aastat
- f) 25+ aastat

6. Teisese ohvristumise tunnused, mis võivad esineda ülekuulamise järgselt?
- a) Ohvrile tarbetute kannatuste põhjustamine
 - b) Ohver elab läbi kannatusi ülekuulamise tõttu
 - c) Ohver elab läbi kannatusi kuriteo otsese tagajärje tõttu
 - d) Ohver elab ülekuulamise tõttu uuesti läbi esialgset traumat
7. Millised on ülekuulamisel menetleja tegevused, mis võivad põhjustada ohvris teisest ohvristumist?
- a) Ohvri süüdistamine politseiametniku poolt
 - b) Ohvri korduv küsitlemine politseiametnike poolt
 - c) Politseiametnike mittetoetav suhtumine ohvrissse
 - d) Ohvri diskrimineerimine politseiametnike poolt
 - e) Politseiametnik näitab välja või väljendab, et isiku jutt ei ole usutav, et ta oleks ohver
8. Kuidas valmistute ohvrite ülekuulamiseks? (Vali kõik sobivad valikud)
- a) Teen kindlaks, kas ohver vajab ülekuulamisel spetsialisti tuge
 - b) Teen kindlaks, kas ülekuulamine tuleb läbi viia ohvri erivajadustele kohandatud ruumis
 - c) Teen selgeks tõendamiseseme asjaolud, mille kohta küsimusi esitan
 - d) Teen kindlaks, kas ohver soovib, et ülekuulamist viiks läbi temaga samast soost isik
9. Milliste võtete kasutamine aitab menetlejat ohvriga ülekuulamisel suhtluskontakti loomisel? (Vali kõik sobivad valikud)
- a) Aktiivne kuulamine
 - b) Peegeldamine
 - c) Ohvri tundmaõppimine
 - d) Avatud kehahoiak
10. Millised on teie arvates ülekuulatavale ohvrile iseloomulikud tunnused? (Vali kõik sobivad valikud)
- a) Ohver käitub ülekuulamisel häiritult
 - b) Ohver on ülekuulamisel rahulik
 - c) Ohver tunneb kurjategijat

- d) Kurjategija on ohvrile võõras
- e) Ohver sai juhtumist kehavigastusi
- f) Ohvril puuduvad juhtumist tekitatud kehavigastused
- g) Ohver on juhtunust teavitanud viivitamatult
- h) Ohver viivitab teatamisega

11. Kuidas toetate ohvrit ülekuulamise käigus? (Vali kõik sobivad valikud)

- a) Käitun osavõtlikult ohvri suhtes
- b) Pakun ohvrile vajadusel psühholoogilist nõustamist
- c) Ülekuulamise viin läbi ohvrile sobivas tempos
- d) Loon ohvrile ülekuulamise alguses turvatunde
- e) Väljendan ohvrile temaga juhtunu osas uskumist

12. Millisel viisil küsimuste esitamine võib põhjustada ohvris teisest ohvristumist? (Vali kõik sobivad valikud)

- a) Rahulikult
- b) Kiirustatult
- c) Julgustavalt
- d) Karmilt
- e) Kasutades lihtsaid sõnu
- f) Kasutades keerulist spetsiifilist terminoloogiat

13. Kui ohver ei vasta minu küsimusele soovitud viisil, siis (Lõpeta lause valides sobiv valik)

- a) Küsin sama küsimust uuesti
- b) Küsin sama küsimust uuesti, aga muudan sõnastust
- c) Jätan küsimuse vahele
- d) Teen kindaks, miks ohver ei soovi küsimusele vastata

14. Ülekuulamisel vaba jutustuse käigus (Lõpeta lause valides sobiv(-ad) valik(-ud))

- a) Kuulan ohvrit ja esitan tekkinud küsimused, kui ohver on rääkimise lõpetanud
- b) Katkestan vaba jutustuse ja küsin koheselt täpsustavaid küsimusi
- c) Kui ohver ei räägi piisavalt kiiresti sündmuse asjaoludest, siis kiirustan teda tagant
- d) Jään rahulikuks ja kuulan kannatlikult

15. Kui ohver ülekuulamise käigus erutub, siis (Lõpeta lause valides sobiv valik)

- a) Jätkan vestlust ohvrit häirinud teemal
- b) Annan ohvrile aega rahunemiseks
- c) Vestlen temaga mõnel kõrvalisel teemal
- d) Küsin, mis teda häiris ja kas saan teda sellega seoses aidata

16. Mis on teie jaoks kõige tähtsam ohvri ülekuulamise juures?

- a) Ohvri heaolu
- b) Võimalikult kiiresti ülekuulamisega lõpetada
- c) Ohvrit saadav info

17. Kui sageli tuleb ette ohvrite soovi kasutada psühholoogilise nõustamise teenust ülekuulamise ajal, kuna ohver on endast väljas ja ei suuda juhtunust rääkida? Kas igakordselt või harvemini?

- Avatud küsimus